

Slovenski Pravnik

Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani

ODGOVORNI UREDNIK:

Dr. RUDOLF SAJOVIC

Slavna številka na čast

Dr. Danilu Majaronu

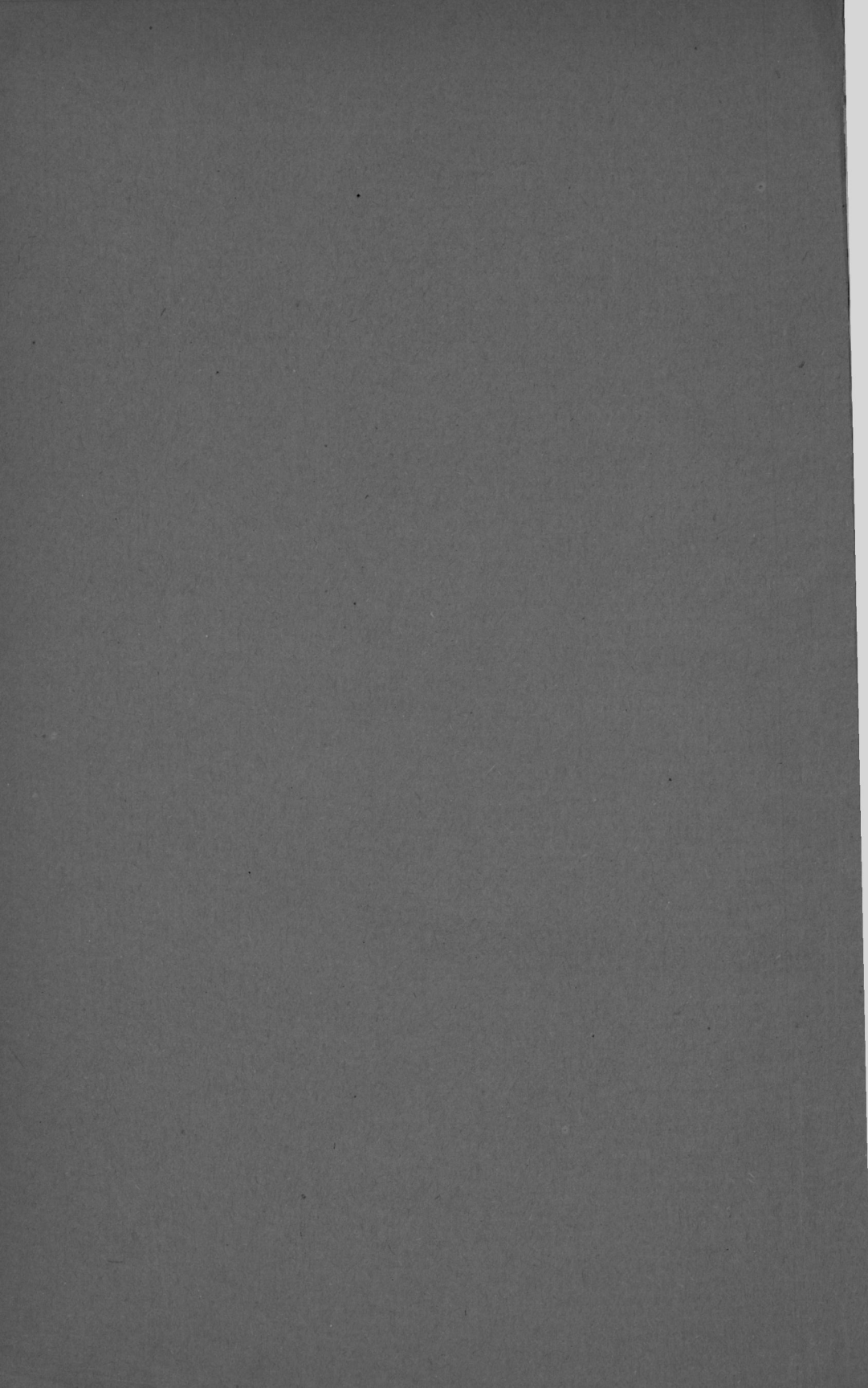
VSEBINA:

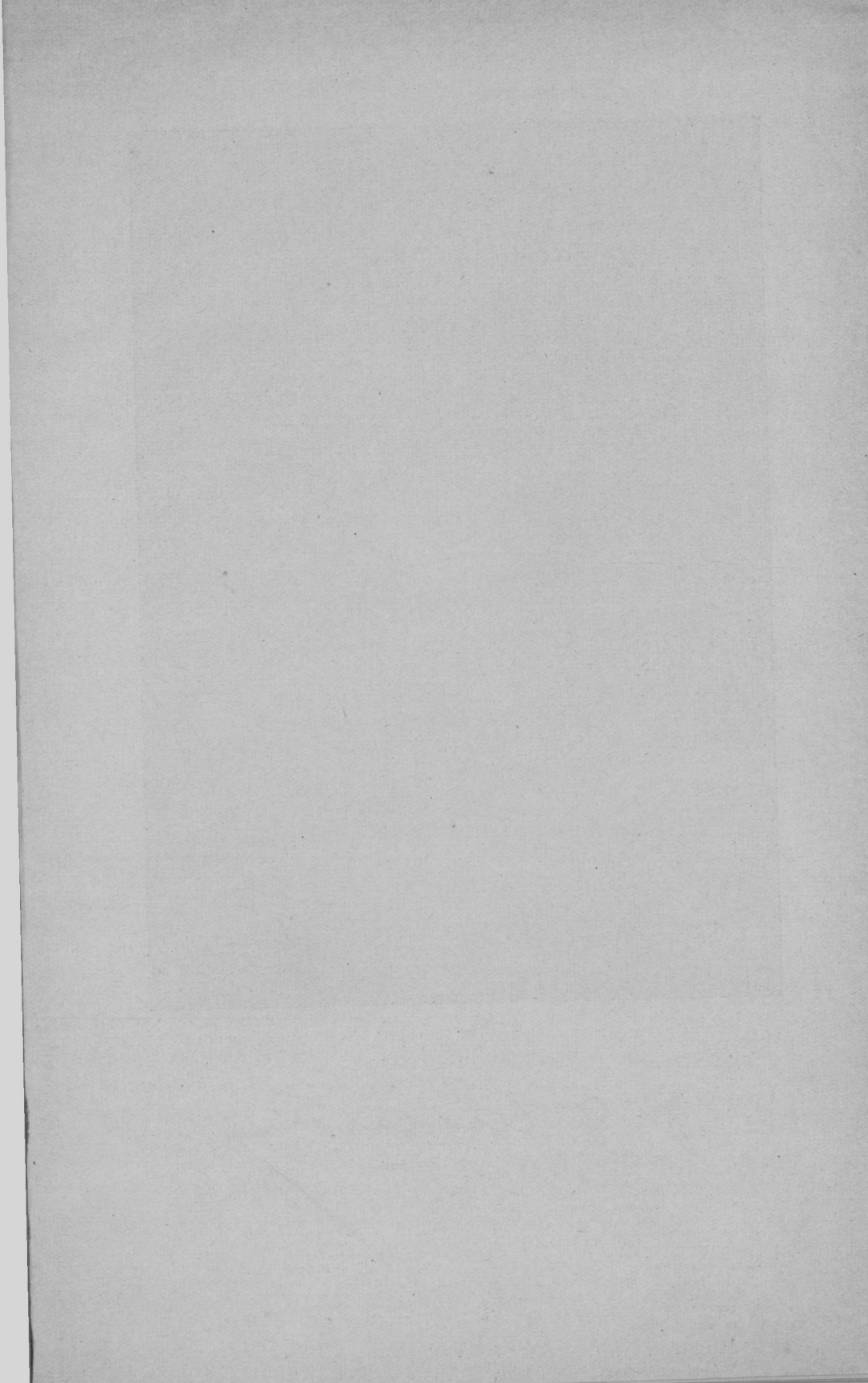
1. DANILU MAJARONU. (Slika.)	49
2. PROF. G. KREK: Organizacija sodišč po najnovejšem zakonskem načrtu	51
3. UNIV. PROF. DR. IVAN ŽOLGER: Da li je naša kraljevina nova ili stara država?	68
4. Dr. JANKO POLEC: Grb kraljestva Ilirije	85
5. DR. FRANCÉ GORŠIČ: Lastnina in zakonodaja o stanovanjih	95
6. FR. Ž.: Službene Novine	102
7. Književna poročila	106
8. Razne vesti	110
PRILOGA: Odločbe stola sedmorice v kazenskih stvareh.	

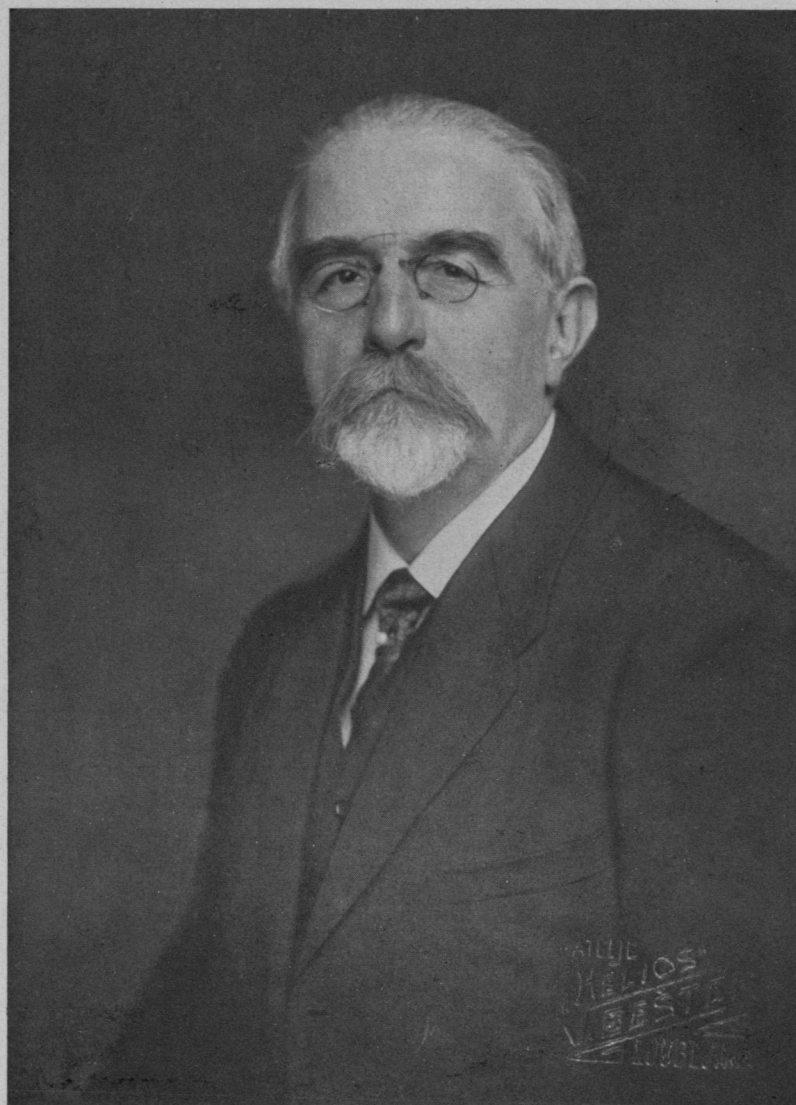
V LJUBLJANI

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“

1923

J. D. Maiarony

SLOVENSKI PRAVNIK.

Leto XXXVII.

V Ljubljani, 1. aprila 1923.

Štev. 3. in 4.

Danilu Majaronu.

Meseca aprila t. l. poteče 25 let, odkar je doktor DANILO MAJARON nepretrgoma na čelu uredništva »Slovenskega Pravnika«. Že v letih 1889 do 1892 mu je bil sourednik in urednik, pa je ta posel prekinil, ker je bil iz domovine odsoten. Z dnem 15. aprila 1898 pa je prevzel uredništvo sam in ga obdržal do poletja 1922; odtlej pa načeluje uredniškemu komiteju našega lista.

Dr. DANILO MAJARON je bil na občnem zboru društva »Pravnika« dne 31. januarja 1923 soglasno in z iskrenim navdušenjem izvoljen za društvenega častnega člana. Mnogobrojne so zasluge, katere si je stekel z javnim delom kakor odvetnik in predsednik odvetniške zbornice, deželni poslanec, občinski svetovalec ljubljanski, član kontingentne komisije, nadalje zlasti še kakor organizator društva »Pravnika« in načelnik vseučiliščne komisije, ki je v kratki dobi pripravila ves material za ustanovitev ljubljanske univerze. Venec njegovih zaslug pa prepletajo posebno še zasluge z naš list.

Ni bila lahka stvar, urejevati »Slovenski Pravek« v časih, ko je naporno delo urednika in sotrudnikov v njihovih poklicih grozilo skoraj od meseca do meseca,

da onemogoči izdajanje lista; ko ni bilo znanstvenikov, ki bi zalagali list s članki; ko je bila pravna terminologija še v povojih; ko je oficialna Avstrija le s težko prikrivano mrzkostjo gledala na neustrašenega borca za narodne pravice. Takrat je bilo treba onega velikega, zlatega idealizma, ki je last dr. DANILA MAJARONA, da navzlic vsem neprilikam ni klonil duhom, ampak vztrajal in povedel list na višino, ki glasno priča o polni zrelosti slovenskega pravniškega življa. Prav hvaležno se spominjamo ob tej priliki dr. DANILA MAJARONA kot terminologa. Njegovemu finemu sluhu za sočnost in blagoglasnost jezika, pa tudi razboritemu čutu za jasnost in točnost besednega izraza za pestre juristične pojme se imamo v obilni meri zahvaliti, da je slovenska pravna terminologija med jugoslovanskimi posestrinami po splošnem priznanju na posebno visoki stopnji.

Naš list se oddolžuje svojemu odličnemu vodniku preko četrtertletja in več s tem, da bodi ta zvezek izdan dr. DANILU MAJARONU na čast in v trajen spomin.

»Slovenski Pravniki«.

Organizacija sodišč po najnovjšem zakonskem načrtu.

Prof. G. Krek.

(Dalje.)

2. Okrožna sodišča.

Sedes materiae so §§ 14 do 27.

Na sedežu vsakega upravnega okrožja se nahaja praviloma kolegialno sodno oblastvo z imenom okrožnega sodišča (§ 14, odst. 1)²⁰). Kakor pri okrajnih sodiščih, je moči tudi tu ustanoviti več okrožnih sodišč v enem upravnem okrožju, dalje dodeliti dele enega upravnega okrožja drugemu sodnemu okrožju, spojiti dvoje ali več upravnih okrožij v eno sodno okrožje²¹) ali — to smo pogrešali glede okrajnih sodišč (prim.

²⁰) Našega »deželnega sodišča« in hrvatskih in vojvodinskih »sua-benih stolova« torej ne bo več. Vsa kolegialna sodišča prve stopnje se zovejo »okrožna sodišča«. Tudi na Poljskem, v delu bivše Galicije, imajo deželna in okrožna sodišča po sedanji organizaciji (čl. 7, odst. 1) enotni naziv »Sąd okręgowy, torej »okrožna sodišča« (Zbior rozporadzen komisji Rządzący, Czesć II., prim. GerHalle 1919, 193). Za Avstrijo predlaga enotnost nazivanja (in sicer »sodni dvori«) Amschl v GerZtg 1919, str. 299. V Sloveniji bo pač ostalo vsaj pri sedanjih zbornih sodiščih prve stopnje v Ljubljani, Novem mestu, Celju in Mariboru. To glede na čl. 6, odst. 1, uredbe o razdelitvi države na oblasti z dne 26. aprila 1922, Sl. N. 92, ni povsem jasno, ker Slovenija upravnih okrožij sploh nima. Tem lažje bo moči doseči, da se razbremeni mariborsko okrožno sodišče o priliki teritorialne preureditve z ustanovitvijo še enega okrožnega sodišča v vzhodnem delu svojega okrožja (prim. naslednjo opombo). Sicer pa pri nas ne bo nobenih težkoč. Drugače v Srbiji! Tam nikakor ne bo moči prevesti vsa sedanja prvostopna sodišča na okrožna sodišča; niti ni mogoče, da bi postal sedež upravnega okrožja v vseh primerih sedež okrožnega sodišča. Tam bo pač treba globokosežnih teritorialnih izprememb v smislu § 14, odst. 2 (prim. tudi o tem op. 21).

²¹) Take izpremembe bodo v nekaterih pokrajinah izven Slovenije v izdatni meri potrebne. Po uredbi o razdelitvi države na oblasti bi bilo n. pr. v Črni gori nič manj ko 8 okrožij (čl. 1, točka 25), in to ob številu prebivalstva, ki menda 300.000 ne dosega in ki odgovarja v Nemčiji in v Avstriji enemu samemu okrožnemu sodišču (374.000 oziroma 337.000 duš

opazko k § 5) — izpremeniti sedež izvestnega okrožnega sodišča. Omejitve, ki bi bila podobna oni § 5, odst. 1 in fine, glede okrožnih sodišč ni. Pač pa se morejo — v nasprotju k § 5 — vse te izpremembe izvršiti samo z zakonom (§ 14, odst. 2), dočim spada odreditev takih izprememb glede okrajnih sodišč v kom-

gre na eno tako sodišče), in pri površini okrog 10.000 km², dočim ima Slovenija (brez novih delov Koroškega in Prekmurja) s približno 1.000.000 prebivalstva in površino 15.700 km² samo štiri okrožna sodišča, pri čemer niti ne upoštevam, da gre v Črni gori na 1 km² samo 24 prebivalcev, dočim je naseljenost v Sloveniji gotovo dvakrat tako gosta. V Črni gori bi šlo povprečno na vsako okrožno sodišče okoli 37.500 prebivalcev, torej število, ki ni dosti večje od števila (34.000), ki spada v Nemčiji na poedini Amtsgericht (naše okrajno sodišče)! Z navajanjem teh številke seveda nikakor nočem trditi, da naj bi bile le te številke ali sploh same številke merodajne, kadar gre za teritorialno razdelbo. Razume se samo ob sebi, da igrajo mnogoteri drugi činitelji veliko vlogo in da zahtevajo, kar se tiče n. pr. Črne gore, kakovost gorate površine, dozdevna prepirljivost prebivalstva (prim. Pollak v Weltwirtschaftl. Archiv 1918, 46, čigar verodostojnosti v tem pogledu ne morem presojati) in nedostatna občila nerazmerno večje število sodišč. Toda ta dejstva odtehtajo na drugi strani sorazmerno manjše število in razmerna enostavnost več ali manj tipičnih sporov prebivalstva, ki se vsaj v znatni meri ne peča niti z industrijo niti s trgovino in ki menda še sedaj v nekaterih pravnih stvareh ne išče rado sodniške pomoči (»kompromes« na »dobre ljudi« ali »sudce kmetove« je pač še dandanašnji tupatam običajen). Po vsem tem smemo smatrati za gotovo, da nas avtomatična ustanovitev osmih okrožnih sodišč v smislu § 14, odst. 1 nač. in čl. 1, točka 25 cit. uredbe ne bo zadovoljevala. Črna gora pa je samo en primer! Tudi v Južni Srbiji število okrožnih sodišč, prilagojeno številu okrožij, nikakor ni vzdržljivo. So tam okrožja s približno 1000 km² in 30.000 prebivalci, od katerih gre na 1 km² približno 30 prebivalcev, dočim šteje n. pr. novomeško okrožje s 4187 km² okrog 200.000 prebivalcev, od katerih gre na 1 km² 49 duš. Še mnogo neugodnejše je to razmerje v mariborskem okrožju, ki se bo moralo razdeliti na dve sodni okrožji. Od severnosrbskih okrožij bi se približala Mariboru glede površine in števila prebivalstva samo požarevski in vranjski okrog, ki pa kažeta dosti ugodnejšo — za pravosodje ugodnejšo — sliko glede naseljenosti (63 oziroma 58 duš na 1 km² proti 89 dušam v mariborskem okrožju), in ki se glede industrije in trgovine pač ne moreta meriti z mariborskim okrožjem. Še bolj obremenjena nego mariborsko okrožno sodišče bi bila okrožna sodišča v Hrvatski in Slavoniji. Sremsko okrožje (županija) obsega na primer 6866 km² s 414.234 prebivalci, od katerih gre na 1 km² 60. Če se pomisli, da cvete tam trgovina z žitom, vinom, sadjem, lesom in da tudi indu-

petenco pravosodnega ministra (§ 5, odst. 1). Določba, po kateri se pridržujejo teritorialne izpremembe brezizjemno legislativi, se mi zdi preveč ozkosrčna; ni izključeno, da pojde na kvar izvršenju nujnih zahtev. Predlagal sem, da se zakonodavstvu pridrži kvečjemu združenje dveh ali več upravnih okrožij v eno sodno okrožje in izpremena sedeža okrožnega sodišča. Kajti tu bi utegnili odločilni biti fiskalni ali celo politični razlogi, za kojih objektivno presojanje uprava sama ne daje

strijia nikakor ni neznatna, se mora priznati, da bode nerazmernost naravnost v oči. Seveda uporabljeni statistični podatki niti najmanje niso točni (posnemam jih z večine iz Rusove brošure Glavni statistički podaci o državi Srba, Hrvata i Slovenaca 1920), ker jim je podlaga štetje iz l. 1910 oziroma (glede Črne gore) iz l. 1914, in ker se je med tem časom bistveno izpremenil ne samo obseg poedinih ozemelj, temveč seveda tudi število prebivalstva itd. Vendar dopuščajo celo ti zastareli in nezanesljivi podatki dvoje zaključkov: prvič, da se bo moralo ponekod spojiti več upravnih okrožij v eno sodno okrožje, drugod pa nasprotno eno upravno okrožje razdeliti na dvoje ali celo več sodnih okrožij; drugič pa, da je v to svrho neobhodno potrebno, da se sestavijo sedaj merodajni pozitivni statistični podatki, ki edini bodo omogočevali kolikor toliko trajno in pravično odmejitvev poedinih okrožij. Razume se samo ob sebi, da velja to tudi za okrajna sodišča, čeprav ne v toliki meri. Ako se ozremo samo na Slovenijo, je moči že tu ugotoviti, da z okrajnimi sodišči, ki ustrezajo v čl. 7 cit. uredbe določenim okrajem, najbrže ne bomo mogli izhajati. Tako imamo n. pr. v ljubljanski oblasti 7 političnih okrajev in bi imeli potemtakem z ozirom na čl. 7, odst. 1 uredbe v zvezi s § 4, odst. 1 našega zakona sedem okrajnih sodišč, razen tega še dve okrajni sodišči (Brežice-Sevnica in Laško), katerih teritorij doslej ni štel pod ljubljansko okrožje. Dejanski pa je že sedaj v okolišu ljubljanskega deželnega sodišča 13 okrajnih sodišč. Ukinili bi torej okrajna sodišča na Brdu, v Kranjski gori, v Ložu, v Škofji Loki in v Trzinu! Tu bode velike važnosti določba § 5, odst. 3, po kateri se glede že obstoječih okrajnih sodišč ne sme brez potrebe odstopiti od dosedanje teritorialne razdelbe, s čimer je pač izrečeno, da so načeloma noli me tangere.

Hkoncu tega ekskurza še to-le: Komisija se s konkretnimi teritorialnimi vprašanji kajpada sploh ni pečala, ker so predmet posebnih uredb oziroma zakonov, ki jim je zadača, da in concreto izvedejo reorganizacijo sodnih oblastev na osnovi abstraktnih načel, ki edina so predmet našemu zakonu. Morda pa navzlic temu ni odveč, ako podam na tem mestu par primerjalnih števil, ki bi mogle služiti razdelitvi in concreto. Vobče mislim, da bi smeli računati s povprečnim prebivalstvom 20.000 duš za poedino okrajno, in s 300.000 duš za poedino okrožno sodišče. Tačas šteje

potrebnega jamstva, ne glede na to, da posegajo te izpremembe na več ali manj občuten način v status quo. Ostale izpremembe pa bi prepustil brez pomisleka pravosodnemu ministru, morda po doseženem sporazumu z upravno oblastjo. Moje mnenje pa ni dobilo večine. Morda mu pripomore k zmagi dejstvo, da je prepuščal tudi avstrijski zakon z dne 26. aprila 1873, drž. zak. 62, izpremembe v teritorialni razdelitvi okrožnih

naša kraljevina s približno 13 mil. duš 83 zbornih sodišč prve stopnje (med kateri štejem tudi 47 srb. prvostopnih sodišč), dočim je imela avstr. republika koncem leta 1919 za 6 mil. duš samo 18 zbornih sodišč prve stopnje in nemška država leta 1915 za 66 mil. duš samo 176 sodišč iste vrste (Landgerichte). V sedanji Avstriji gre torej na vsako okrožno sodišče 337.000, v Nemčiji pa je šlo na vsaki Landgericht 374.000 duš. Temu nasproti bi pripadalo v Jugoslaviji po sedanjem stanu kolegialnih sodišč enemu takemu sodišču samo 157.000 duš, torej niti polovica. Pri tem pa moramo seveda upoštevati, da je med 83 zbornimi sodišči 47 prvostopnih sodišč v Srbiji, ki so, če sem prav poučen, redno zasedena samo s trojico sodnikov, dočim ima v Avstriji 18 sodnih dvorov prve stopnje 376 sodnikov, v Nemčiji pa 176 sodnih dvorov prve stopnje 3521 sodnikov, tako da ima povprečno vsak tak sodni dvor v Avstriji skoraj 21, v Nemčiji pa 20 sodnikov, in da odpade na enega sodnika zbornega sodišča v Avstriji 16.100, v Nemčiji pa 18.500 prebivalcev. Primerjanje seveda tudi tu ne dovede do eksaktnih posledkov, ker se nanašajo številke glede Avstrije na podatke iz leta 1919, številke glede Nemčije pa na podatke iz leta 1915 (sestavil sem jih na podlagi gradiva, ki ga objavlja Zwiedineck v GerZtg. 1921, 49 sl.). Vobče pa bo pravilno, ako se približujemo kolikor moči razmerskim številom Avstrije, ker so naše geografske in narodne razmere vobče podobnejše avstrijskim razmeram kakor nemškim. Pa tudi avstrijskih številok po mojem mnenju ne bo moči doseči brez škode za justico. Kajti računati nam je z dejstvom, da so svojstva površine, prometna sredstva, civilizacija in temperament našega prebivalstva in kakovost sodniškega materiala vobče in povprečno še dokaj neugodnejša, oziroma bolj zaostala kakor v Avstriji. Če se torej pomisli, da so sodniki zbornih sodišč že tam notorično (upoštevaj le venomer delujoče razbremenitveno zakonodavstvo) več kot dovolj zaposleni, in če uvažujemo, da bodo naši, samo na sebi manj kvalificirani sodniki obremenjeni skozi dolgo vrsto let s študijem, vpeljavajo in uporabo novih zakonov, se mi zdi maksimalno število povprečnih 300.000 duš za eno okrožno sodišče primerno. Predpostavljam pri tem da je vsako okrožno sodišče zasedeno z 20 sodniki. Na osnovi teh številok bi prišli do rezultata, da bi morali imeti najmanj 43 okrožnih sodišč, čijih poedinemu sodniku bi pripadalo 15.116 prebivalcev. Okrožna sodišča vse države ne bi torej dosegala števila prvostopnih sodišč, ki jih ima sama Srbija.

sodišč vladni naredbi, ki jo je izdati po zaslišanju deželnega zbora (pri nas torej oblastne skupščine), in to navzlic temu, da se je smela organizacija sodišč in abstracto tudi v Avstriji vršiti samo z zakonom (čl. 2 drž. osn. zak. o sodniški oblasti z dne 21. decembra 1867, drž. zak. 144). Zadevna pravica vlade obsega celo vse izpremembe, navedene v našem § 14, odst. 2. Tako ali tako, posebno pa tedaj, ako bi se sprejela pristojnost pravosodnega ministra, bi bilo umestno, da se izrečno pove, kako je postopati s sodniki, nameščenimi pri okrožnih sodiščih, kojih teritorij se izpremeni na ta način, da se ustanovi namesto enega okrožnega sodišča več okrožnih sodišč ali namesto več okrožnih sodišč samo eno okrožno sodišče, ali tudi na ta način, da se dodeli ali odvzame okrožju nekaj ozemlja, oziroma kojih sedež se preloži. Občna pooblastitev, podeljena pravosodnemu ministru v § 101 našega načrta, za reorganizacijo sodišč po našem zakonu seveda ne zadošča, ker je časovno omejena na leto dni po dnevu, ko zadobi ta zakon obvezno moč. Pa tudi čl. 24, odst. 2 sod. zak. bi ne bil uporaben, ker ima v mislih preinačenja, ki se izvršujejo po zakonu. Ker je neizogibno, da se suspendira nepremestljivost sodnikov tudi v teh primerih navzlic kategoričnemu imperativu ustave, menim, da je dodati § 14 ali — še bolje — § 101 določbo, podobno oni § 2 zgoraj citiranega avstr. zakona iz leta 1873. Pod pogojem, da se sprejme načelna kompetenca pravosodnega ministra, bi bila tudi za okrožna sodišča utesnitev umestna, ki jo predvideva § 5, odst. 3 glede okrajnih sodišč, da se namreč ne sme brez potrebe poseči v dosedanje teritorialno razdelitev.

Glede delokroga okrožnih sodišč se vobče ne izpremeni mnogo v primeri k našem zakonodavstvu. Okrožna sodišča vrše prvostopno sodstvo v državljanskopravnih spornih in nespornih, v izvršilnih in kazenskih stvareh ter drugostopno sodstvo vsled pravnih sredstev, vloženih proti odločbam okrajnih sodišč, vse to po določbah postopnikov o stvarni pristojnosti (§ 15, odst. 1). V okrožjih, kjer ni trgovinskih sodišč, vrše okrožna sodišča tudi trgovinsko sodstvo in vodijo vpisnike (registre) trgovinskih firm (§ 15, odst. 2); poslednja določba je pomembna zlasti za Srbijo, kjer instituta trgovinskega re-

gistra v našem smislu ne poznajo ^{21 a)}, posredno pa seveda za vse stranke, ki trgujejo s srbijanskimi trgovci. Nadalje postopajo okrožna sodišča o konkurzi, kolikor le-ti ne spadajo v kompetenco trgovinskih sodišč (§ 15, odst. 3). Ker bodo trgovinska sodišča brez izjeme zborna sodišča (§ 28), pomeni ta določba zlasti za Hrvatsko in Slavonijo izpremembo sedanjega pravnega stanja, kajti okrajna sodišča odslej ne bodo mogla v nobenem slučaju izvrševati konkurznega sodstva (prim. § 62 steč. zak. z dne 28. marca 1897, Sb. 36). Okrožna sodišča imajo tudi nalogo, da vodijo zemljiške knjige, kolikor je ta posel, kakor že zgoraj pri § 6 omenjeno, izvzet iz delokroga okrajnih sodišč (§ 15, odst. 4). Razen tega so okrožna sodišča dolžna, da vrše sodstvo še v drugih stvareh, ki jih predvidevajo posebni zakoni, tako na prim. pri nas zakon o obrtnih sodiščih, ki preodkazuje sodstvo o prizivih proti odločbam teh sodišč okrožnim sodiščem (§§ 30, 31). Gotovo ostane tudi pri pristojnosti okrožnih sodišč za dovolitev izvršbe v smislu §§ 4 in 82, odst. 1 i. r. in za izvršitev izvršbe glede nepremičnin, o katerih vodijo okrožna sodišča javne knjige (§ 19 i. r.).

Sodstvo, o katerem govori § 15, izvršujejo načeloma v s a okrožna sodišča; naslednji § 16 pa se bavi s pristojnostjo nekaterih posebno določenih okrožnih sodišč. To so okrožna sodišča na sedežu velikih sodišč, ki jim pripada rudarsko sodstvo, in ki vodijo rudniške knjige za celo področje velikega sodišča, ter okrožno sodišče v Beogradu, ki vodi centralno knjigo železnic in javnih kanalov in vrši glede njih realno sodstvo za celo državo. Sem spadajo pa tudi tista konkretna okrožna sodišča, glede katerih odredi pravosodni minister na podstavi § 30., da jim je vršiti pomorsko sodstvo. Če je prikladno, da se drži rudarsko sodstvo povsod sedeža velikega sodišča, ali je morda boljše, da se določijo okrožna sodišča, ki naj vrše to sodstvo, imenoma in ne glede na sedež velikega sodišča, je vpra-

^{21 a)} Tudi v Franciji so ga vpeljali šele z zakonom od 18. marca 1919. Zanimivo je, da se vodi tam ne samo lokalni register (pri trgovinskem sodišču), temveč tudi centralni register, ki ga vodi Office de la propriété industrielle v Parizu.

šanje, za katero bi naj po mojem mnenju bili oziri na praktične lokalne potrebe pred vsem odločilni. Kar se tiče slovenskega ozemlja, morda ni pomislekov, da vrši bodoče ljubljansko okrožno sodišče to sodstvo za vse področje ljubljanskega velikega sodišča. Okrožno sodišče v Celju bi moralo torej rudarsko sodstvo oddati ljubljanskemu okrožnemu sodišču.²²⁾

Okrožna sodišča so kolegialna sodišča, ki odločajo redoma (o izjemah pozneje) v senatih (većima) treh sodnikov, katerih eden predseduje (§ 18). Da vrše ne samo trgovinska sodišča (§ 31), temveč tudi okrožna sodišča s p o r n o sodstvo v trgovinskih (okrožna sodišča tudi v rudarskih) stvareh (§§ 15, odst. 2 oziroma 16, odst. 1) v senatih, v katerih zavzema mesto enega sodnika strokovnjaka sodnik laik, je sicer izrečeno v § 5, odst. 2 deln. kom. nač. cpr. Vendar bi morda ne bilo odveč, ako bi se to tudi na tem mestu povedalo, ker gre za določbo, ki se nanaša na n o t r a n j o sestavo (ustroj) sodišča. Vsaj jaz čutim praznino, ko primerjam § 18 s § 31, 2. stavek. Te praznine tudi ne odstranjajo utesnujoče besede § 18: »U koliko ovaj ili drugi koji zakon što drugo ne naredjuje«, ker se nanaša ta utesnitev samo na primere, v katerih ne odločajo trije, temveč več ali manj sodnikov, ne pa na primere, v ka-

²²⁾ Drugod pa eno ali drugo veliko sodišče morda nima v svojem okolišu niti enega rudnika, ali pa je morda prikladno, da se na ozemlju enega velikega sodišča ustanovi več rudarskih sodišč. Ali je praktično, da se določijo ta sodišča abstraktno, in da se naveže rudarsko sodstvo izključno na središče velikosodnega okoliša, ki je iz lokalnih ali geografičnih razlogov morda najmanj prikladno? Na zadevno določbo je menda vplivala določba § 9 hrv. zakona od 3. avgusta 1884, Zb 24, ki dodeljuje rudarsko sodstvo za vso bivšo kraljevino Hrvatsko in Slavonijo zbornemu sodišču prve stopnje v Zagrebu, torej na sedežu zbornega sodišča druge stopnje. Na Pruskem pak je uresničeno nasprotno načelo decentralizacije: upravljanje rudniških knjig je poverjeno okrajnim sodiščem (Amtsgericht), v čijih okolišu je rudnik (§ 22 pruske občne odredbe od 20. novembra 1890, JMBI. str. 349 v zvezi s čl. 22 in 1 prusk. izvrš. zak. od 26. septembra 1899, GS. str. 307). Okrajnim sodiščem pripadajo tudi pravni spori v okviru vrednostne pristojnosti (§ 17, odst. 2 nemškega c. pr. r.); posebno kazalno sodstvo ali ekskluzivna podsodnost ni ustanovljena. V Avstriji so sicer pristojna zborna sodišča, vendar so bila i m e n o m a določena in izbrana z ozirom na lego rudnikov. Zdi se mi, da je to najprimernejša rešitev.

terih eden izmed sodnikov sploh ni sodnik v navadnem pomenu besede.

Okrožnemu sodišču načeljuje »predsednik«, ki ga namestuje in podpira (po potrebi sistemizirani) podpredsednik, eventualno in če predsednik velikega sodišča ne odredi drugače, sodnik, ki je po činu najstarejši. Potrebno število sodnikov, sodniških pomočnikov, pisarniških uradnikov in služiteljev tvori ostalo osebje, glede katerega odredi pravosodni minister na predlog občne (plenarne) seje velikega sodišča, koliko in katere vrste potrebuje poedino okrožno sodišče (§ 17 odst. 1 in 2, § 19 odst. 2). Predsednik, ki mu gre kakor starešini okrajnega sodišča (§ 8 odst. 4) pravica imenovanja pisarjev (»pripisača«) (§ 17 odst. 3), vodi sodišče in nadzoruje sodno (»sodsko«²³⁾ osebje, njegovo delovanje in vedenje (§ 19 odst. 1)²⁴⁾. Isto formulo srečamo v §§ 36 in 45, v katerih gre za delokrog predsednikov velikih sodišč in vrhovnega sodišča; predlagal sem jo zgoraj tudi za starešine okrajnih sodišč. Ona se razločuje od koncepcije § 31, odst. 1 o. z., ki odgovarja sicer našemu § 19, odst. 1, po tem, da omenja izrečno nadzor nad *ve d e n j e m* (»vladanjem«) sodnega osebja. Mislim, da se iz te besede ne bode sklepalo, da je združena z nadzorom kakršnakoli disciplinska oblast nad sodniki okrožnega sodišča, temveč da

²³⁾ Točno in dosledno razločevanje med izrazom »*sudski*« (sodni, gerichtlich) in izrazom »*sudijski*« (sodniški, richterlich) je pridobitev deln. nač.

²⁴⁾ Gotovo mora predsednik obavljati še druge posle, ki mu jih nalaga naš zakon na drugih mestih (§ 9, odst. 1 in 2, § 11 odst. 2, § 12, § 13, odst. 1, § 23, odst. 1) in ki mu jih nalagajo drugi zakoni in uredbe, n. pr. § 321, odst. 3 II. ref. nač. cpr., ki odgovarja § 224 posl. odst. našega c. pr. r., dalje posle, ki gredo predsedniku [ali podpredsedniku kot vodji samostojnega oddelka za kazenske stvari] glede sestave porotne liste in, vsaj sedaj še, glede uprave jetnišnic in nadzora nad njihovim osebjem. Brez dvoma bo imel predsednik gotove dolžnosti tudi z ozirom na sodniško pripravljalsko službo in poverjeval bo pač slej ko prej uradne podpise v svrhu legalizacije diplomatskim potom itd. Ako bi hoteli vse te in druge posle zadeti, bi se dalo to doseči le z generalno klavzulo, uvrščeno na koncu § 19, morda v tej-le obliki: »*i vrši poslove, koji spadaju u krug njegovog rada po drugim zakonima i uredbama*«. Menim pa, da ni naloga organizacijskega zakona, da se spomni vseh funkcij sodnih oblastev, čeprav spadajo k notranji uredbi sodišč.

gre v resnici le za pravico in dolžnost predsednika, da nadzoruje ravnanje osebja in da postopa po zadevnih posebnih predpisih v primeru, ko zapazi kakšno protirednost. Nadzor nad »sodnim osebjem, njegovim delovanjem in vedenjem« ni pač nič drugega kakor »splošni službeni nadzor«, to je nadzor ne samo nad izvrševanjem poslov (delovanjem), temveč tudi nad načinom, kako se pri tem občuje s strankami (vedenjem). Ni pa po mojem mnenju niti dvoma, da se razteza poslednji nadzor tudi na izvenuradno vedenje, kolikor bi utegnilo škodljivo vplivati na izvrševanje službenih dolžnosti. Če pa z ene strani nima nadzor nad vedenjem (subjektivna plat) ničesar opraviti z disciplinsko oblastjo, ne obsega na drugi strani nadzor nad delovanjem (objektivna plat) niti najmanjše pravice, vplivati s t v a r n o na posle, dodeljene poedinim sodnikom. Menim, da formulacija §§ 19, 36 in 45 ne dopušča razlage, ki bi nasprotovala le eni teh idej. Ako bi pa temu ne bilo tako, bi morali skrbeti za čim najtočnejše besedilo. Kajti od teh paragrafov je, čeprav so na videz samoumevni, v veliki meri odvisno, ali bomo imeli v resnici povsod brezmadežno justico, ki je mogoča le tam, kjer je cezura med sodstvom in upravo dejanski nepremostljiva. Stvar se mi zdi programatična, važna tem bolj, ker podeljuje na drugem mestu (§ 20) načrt sam predsedniku okrožnega sodišča, ki je kot tak vendarle upravni uradnik, po avstrijskem vzorcu moč, ki menda ne soglaša več z modernimi mislimi, zastopanimi v našem načrtu in v načrtu zakona o sodnikih.

Po § 20 odst. 1 sestavlja namreč predsednik okrožnega sodišča koncem vsakega leta s pismeno naredbo oddelke (»odeljenja«²⁵⁾ ²⁶⁾ in odreja pri tem, v katerem oddelku bodi po-

²⁵⁾ Kakšne oddelke? Po kakšnih načelih? § 18, odst. 1 deln. nač. je bil v tem oziru bolj jasen: »Predsednik okružnog suda na kraju svake godine sastavlja odeljenja za nastupajuću godinu, a naročito odeljenje za građanske, krivične i nesporne predmete, odeljenja, u čiju će nadležnost spadati predmeti, rešeni ali presuđjeni u sreskom sudu, kao i druga potrebna odeljenja.« Nam se zdi sicer samoumevno, da se morajo sestaviti vsaj posebni civilni in kazenski oddelki. Vendar morda ni odveč, da se tudi to pove izrečno, in se tudi na ta način preprečavajo poskusi, sestaviti senate ad hoc (prim. tudi op. 26). Sestava vsaj enega civilnega in enega ka-

edini sodnik v naslednjem letu zaposlen²⁷⁾, in kdo ga bo name-

zenskega oddelka (senata) bodi za vsako okrožno sodišče obvezno (tako tudi § 59 nemšk. GVG). Priporočam zaradi tega in iz razlogov, navedenih v nastopni opombi, da se vzpostavi besedilo § 32, odst. 1, o. z. Glede kompetence pa glej zgoraj nadaljnji tekst.

²⁶⁾ Ne moremo prihraniti načrtu očitka, da ni povsem pojasnjeno, kaj si predstavlja pod pojmom »odeljenje«, ki ga rabi tu in drugod, dočim srečamo v 3. odstavku § 20, v §§ 23, odst. 1, 27, odst. 1, 31, odst. 1 itd. izraz »veče« (senat). Gotovo je, da bomo imeli slej ko prej po en civilni, kazenski itd. oddelek, morda tudi več. Na čelu takemu oddelku je »predsednik oddelka«. Temu pa bi šla po § 25 (prevzetem § 35 o. z.) pravica, da razdeljuje posle med člane svojega oddelka. In senati? Če se ne motim, je bila stvar zamišljena tako, da je moči v enem oddelku izobraziti več senatov, katerim bi predsedoval ali predsednik oddelka, ali pa drug sodnik istega oddelka. Kateri?, to je tudi meni prav tako nejasno, kakor je dvomljivo, ali mora tudi pridelitev sodnikov tem senatom biti v naprej določena, objavljena in s tem za eno leto neizpremenljivo ustanovljena? Gotovo je le to, da bi bila vsa prizadevanja za nepokolebljivost razdelbe bob v steno, če bi smel predsednik oddelka z njemu prideljenimi sodniki razpolagati, kakor se mu ljubi. Ravno to pa se utegne izvajati iz prvega stavka § 25: »Predsednik odeljenja deli poslove medju članove svog *odeljenja*«, torej ne morda »pojedinih *veča*«, ki bi bila že koncem leta »sestavljena« v smislu § 20. To ne sme biti dopustno! Ako računa zakonodajalec, kakor domnevam, s tem, da se v okviru oddelka sestavljajo še poedini senati, to se pravi enota sodnikov, ki je neposredno poklicana da sodi, tedaj mora stalnost biti zasigurana tem senatom, ne pa oddelkom, ki bi tvorili le skupino senatov, združenih pod enim glavarjem; pravno brezpomembno, organizatorno pa težko priporočljivo, dokler ne vemo, kakšne omembe vredne funkcije naj izvršuje. Bistveno pojde vendar le za prvotne, razsojajoče enote: za senate. Priporočam torej, da se »oddelek« na tem mestu in ostalih mestih, ki obravnavajo zadevni predmet, nadomesti s »senatom«, ker se vriva ta nejasna tvorba po nepotrebnem med senate in predsednike sodišča, ker nam kali jasno sliko notranjega ustroja sodišč in pred vsem, ker bi bil ustaljeni oddelek le pesek v oči, moderno zagrinjalo, za katerim utegne gospodovati stara neomejena samovoljnost pri uvrščanju sodečih sodnikov v senate. Oddelek bodi to, kar je po našem poslovniku (§ 27) in naredbi pravos. min. od 2. junija 1914, Nar. 41. Pojem je tam jasno opredeljen in v tem pomenu ga bomo nujno potrebovali ko pride do sestave bodočega sodnega poslovnika. Ako prevzamemo ta pojem sodnega oddelka, si s tem lajšamo redakcijo poslovnika izdatno. V zakonu o organizaciji sodišč ni mesta zanj.

²⁷⁾ Glede cele skupine sodečih činiteljev se tu neopredeljenost pojma »oddelek« očitno maščuje. Besedilo »odredjujuči pri tome, u kome će odeljenju koji sudija raditi« nam vsiljuje takoj vprašanje, ali se tičejo te

stoval v primeru, da bi bil zadržan, dalje, kateremu oddelku hoče predsednik sam predsedovati in kdo bo namestoval njega. Predsednik dodeljuje delo tudi ostalemu sodnemu osebju (§ 24). Predsednik, podpredsednik in sodniki morejo biti stalni člani in namestniki v več oddelkih (§ 20 odst. 2). Neodvisno od letne porazdelbe poslov določa predsednik po potrebi²⁸⁾ poseben senat (»veče«) za dobo sodnih počitnic, kar se mora

besede tudi preiskovalnega sodnika, sodnika poedinca v spornih, zemljiškoknjižnih stvareh, sodnika, ki izvršuje posle pravne pomoči? Stilizacija paragrafa govori za zanikanje, ker se o sodniku, ki je sam edini reprezentant sodnega oddelka, ne more reči, da posluje »v« oddelku. Vsekako pa ostane na ta način vprašanje odprto, od čigar odgovora zavisi, bodoli tudi vsi ti sodniki izvrševali sodstvo stalno, ali pa jim morda predsednik oddelka pravne stvari pridelduje od slučaja do slučaja, danes temu, jutri temu! To ne more biti! Iz te zadrege nam niti ne pomore, ako se zadovoljimo s samim namestovanjem »oddelka« s »senatom«, kakor sem predlagal v prejšnji opombi. Kajti tedaj bi bilo še bolj jasno, da omenjeni sodniki poedinci niso deležni stalne razdelbe. In to napako je dejanski zagrešil avstr. o. z., ki omenja v § 32 samo senate; torej niti oddelkov, kar bi z ozirom na § 27 posl. zadostovalo, niti samostalnih sodnikov samih. Vsak tak sodnik (n. pr. preiskovalni sodnik) tvori sicer svoj sodni oddelek; toda ker so le senati stalni, ne pa oddelki, bi ga bilo moči vsak trenutek odpoklicati. To je neznosen rezultat! Vsled tega predlagam nastopno stilizacijo navedenega stavka: »odredjujuči pri tome, u kome će veću koji sudija raditi ili koje će poslove vršiti kao sudija pojedinac«. Nemški GVG se spominja samo preiskovalnega sodnika, ki ga postavlja po § 60, odst. 2 deželna pravosodna uprava za dobo enega leta, in ki ga predsedništvo že zaradi tega ne more med letom odpoklicati.

²⁸⁾ Besede »prema potrebi« se nahajajo prvič v ref. nač., ki jih uvršča morda vsled formulacije § 8, odst. 2 posl.: »smejo sestaviti predsedniki... prazniške senate«; v ustrežajočem § 16, odst. 3, deln. nač. teh besed ni bilo. Mislim, da se smejo brez škode črtati, ker to »potreba« že glede na § 92, stavek 1, podana pač vsako leto in pri vsakem sodišču. Težko tudi, da bo zadostoval en sam senat za vse prazniške stvari, ker kot take ne prihajajo v poštev samo v § 321 II. ref. nač. cpr. navedene, temveč gotovo tudi kazenske, konkurzne, zemljiškoknjižne, izvršilne in druge nujne stvari. Za letno razdelbo in za počitniško razpredelnico velja pač tudi pri okrožnih sodiščih, kar je za okrajna sodišča (§ 9, odst. 1) izrečno odrejeno: razglasiti se morata na sodni deski. Uvod § 20 bi se torej smel stilizirati podobno § 9 tako-le: »Predsednik okružnog suda na kraju godine sastavlja i objavljuje na sudskoj tabli...« Tretji odstavek § 20 pa se naj glasi: »Za vreme sudskog odmora donosu sudske odluke posebna veća, koja će predsednik neodvisno od godišnjeg rasporeda

zgoditi tudi s pismeno naredbo (§ 20, odst. 3). Od letne porazdelbe, ki jo mora glede predsednikov oddelkov in njih namestnikov odobriti predsednik velikega sodišča (§ 21), sme predsednik odstopiti samo v primeru utemeljenih razlogov, zlasti pa tedaj, kadar ni moči vzdržati razdelbe vsled tega, ker je sodniško mesto izpraznjeno ali član zadržan²⁹⁾ (§ 22, odst. 1). Kot odstop od letne razdelbe pa učinkuje tudi odredba predsednika, po kateri naj pri stvari, o kateri se je že vršila razprava³⁰⁾, sodnik, ki je prisostvoval tej razpravi, še dalje sodeluje do končne rešitve, čeprav bi po letni razdelbi ne bil več član dotičnega oddelka oziroma senata (§ 22, odst. 2).

Iz teh zakonskih določb vidimo, da se drži načrt vobče §§ 32 do 34 o. z. in da recipira zlasti princip stalnih senatov oziroma oddelkov. Komisija si je zamislila ta princip najstrožje izveden in odstop od letne porazdelbe le v skrajni sili dopusten. Hotela je zlasti z določbo § 22, odst. 1 enkrat za vselej preprečiti, da bi se sestavljali senati ad hoc. Za to zasluži pač vse priznanje. V tem oziru bi se smelo kvečjemu pripomniti, da je prepoved § 22 morda premalo ostro koncipirana. Morebiti bi

sastaviti i objaviti na sudskoj tabli«. O tem pa, ali naj sploh ostane pri predsedniku kot odredajočem oblastvu, glej zgoraj v tekstu.

²⁹⁾ »Sprečen«; pravilno »*trajno sprečen*«. Beseda »*trajno*«, ki je bila še v deln. nač. (§ 20, odst. 1; tudi § 34, odst. 1 o. z. ima »*trajno* zadržanost«), je v kom. nač. pač samo pomotoma izostala. Ako sodnik ni trajno zadržan, stopi na njegovo mesto namestnik, ali pa se postopa po § 23. Naštevane poedinih razlogov v § 22 je eksemplifikativno (arg. verb. »osobito«). Ker smo pa prevzeli iz § 34 o. z. že dva primera, ne uvidevam, zakaj bi ne smeli po njem posneti še tretji, praktično prav važni primer: *p r e o b r e m e n j e n o s t* senata, ki upravičuje po § 8 posl. sestavo pomožnih senatov (prim. tudi § 62, odst. 2 nemšk. GVG.)

³⁰⁾ Ker predvideva zakon podaljšanje sodelovanja preko konca poslovnega leta samo za primer, da je »*koji sudija več učestvovao u raspravi* jednog predmeta, koji još nije svršen«, bi bilo tako podaljšanje izključeno glede izvestnih sodnikov poedincev, glede katerih pa bi morda bilo v izjemnih primerih prav tako umestno (na prim. glede preiskovalnih, konkurznih in drugih nespornih sodnikov). § 64 nemšk. GVG odreja možnost podaljšanja vsaj za preiskovalnega sodnika. § 34, odst. 2 o. z. se vobče sklada z našim § 22, odst. 2. Menim, da bi smeli razširiti pooblastitev predsednika na sodnike poedince tem bolj, ker nam kaže razvoj v drugih državah čim dalje tem večje nagnjenje, da se nadomestijo senati s sodniki poedinci.

se dal uvod § 22 »Samo kad opravljeni razlozi zahtevaju« formulirati tako-le: »Kad opravljeni razlozi *neuklonivo* zahtevaju *i samo u granicama neobhodne nužde*«. Vsekako pa pozdravljamo stalne oddelke (bolje: senate) in vse posledice, ki izhajajo iz tega instituta. *Stvarno* se tu popolnoma strinjam. Organična individualnost oddelka (senata) je brezdvomno velika opora in krepka afirmacija neodvisnosti sodnikov³¹⁾, velik korak naprej, vendar korak, ki ga je že storil naš o. z. Menim pa, da smemo stopiti za eno stopnjo višje kakor predvojno avstrijsko zakonodavstvo, ki vidi v razdelitvi poslov, predsednikov in sodnikov zgolj predsedstveno zadevo (§ 32 o. z. v zvezi s §§ 7 in 24, št. 7 posl. in — za kazenske stvari — § 2. izvrš. predpisa h kpr. z dne 19. novembra 1873, drž. z. 152), in da celo moramo to storiti z ozirom na §§ 38 in 55.³²⁾ Po § 20, odst. 1 določa predsednik ne samo posle poedinim oddelkom, temveč postavlja le-tim tudi predsednike in

³¹⁾ Tako važen steber načela neodvisnosti in stalnosti sodnikov, da so stalnost senatov nekatere najmoderneje ustave uvrstile celo med osnovne zakonske norme. Tako na prim. ustava češkoslovaške republike od 29. februarja 1920, Sb. z. a n. 121, ki določa v § 99, odst. 2: *Les sénats des cours collégiales des tribunaux de lière et lième instance sont constitués pour toute une année; les exceptions sont fixées par une loi* (Hoetzl - Joachim, La constitution de la république tchécoslovaque, Prague, 1920). V istem smislu že prej § 8 avstrijskega osnovnega zakona o sodniški oblasti od 22. novembra 1918, StGBI. 38: »Die Geschäfte sind unter die Richter eines Gerichtes mindestens auf die Dauer eines Kalenderjahres im vorhinein zu verteilen. Eine nach dieser Einteilung einem Richter zufallende Sache darf ihm durch die Verfügung der Justizverwaltung nur im Falle seiner Behinderung abgenommen werden«. K temu je pripomnil poročevalec: »Sie wissen, dass gerade in dieser Weise viel gesündigt worden ist. Die Senate wurden zusammengestellt, wie der Präsident wollte, und nachdem man ungefähr wusste, wie der eine oder andere Richter denkt — man hat sich manchmal auch davon überzeugt — konnte man Urteile schaffen wie man sie wollte«. (Kelsen, Verfassungsgesetze der Republ. DOe., I, 93). Kdor je bil v Avstriji sodnik, se je mogel prepričati o istinitosti teh trditev. Jasno je, da je barka justice sredi valovja političnih, nacionalnih, verskih in socialnih strasti v mladi, nekonolidirani, strankarsko skrajno razcepljeni državi izpostavljena še večji nevarnosti, to tem bolj, ker nam ne manjka politikov s prav široko vestjo.

³²⁾ Dosledno bi morali pravzaprav predlagati podobno rešitev tudi za okrajna sodišča (prim. § 9). Načeloma bi pač tudi ne bilo pomisle-

jim dodeljuje tudi poedine sodnike kot stalne člane ozir. namestnike. Vse te pravice moramo namreč izvajati iz § 20, odstavek 1. Kajti če sestavlja predsednik oddelke, jim mora — ker o tem ni nobene izrečne določbe — označiti tudi delokrog. In če dodeljuje oddelkom poedine sodnike, moramo lege non distinguente sklepati, da določa tudi sodnike, ki naj predsedujejo. Glede vseh teh poslov je predsednik neomejen suveren. To se ujema, kakor omenjeno, v glavni stvari z določbami našega o. z., zlasti s § 32, samo z važno razliko, da so zadevne določbe o. z. načelne narave, ki veljajo tudi za višja dež. sodišča (§ 42 o. z.) in ravno tako za vrhovno sodišče (§ 13 statuta vrh. in kas. sodišča z dne 7. avgusta 1850, drž. zak. 325), dočim so določbe, ki jih ima naš načrt glede zbornih sodišč druge in tretje stopnje, pred vsem §§ 38 in 55, bistveno drugačne, kakor predmetna določba § 20. Razlika, ki nas tu predvsem zanima, je ta, da mora pri velikih sodiščih in pri vrhovnem sodišču predsednik na koncu vsakega (oz. vsakega drugega) leta sklicati občno sejo vseh sodnikov, na kateri se pretresuje vprašanje, katerim oddelkom naj bodo poedini sodniki prideljeni (§§ 38, odst. 1 oziroma 55). Ta zbor nima odločilne besede, temveč odreja kolegij, sestavljen iz predsednikov sodišča in predsednikov oddelkov, porazdelitev sodnikov in njihovih namestnikov med poedine oddelke (§ 38, odst. 2 oziroma 55). Razdalja med oblastjo predsednikov okrajnega sodišča in oblastjo predsednikov višjih sodišč je torej že v tem oziru velika; tako velika, kakor — če je ta primera dovoljena — razlika med absolutnim monarhom in demokracijo. Vodilna misel pa, ki prevladuje ne samo v modernem zakonodavstvu drugih držav, marveč se da zasledovati tudi v našem načrtu in v sod. zak., je kolegialni princip, ki mu je predsednik le primus inter pares, in ki zahteva, da naj o pridelitvi sodnikov ne odloča predsednik avtokov proti temu. Vendar bi moral biti postopek pri okrajnih sodiščih že iz tehniških razlogov drugačen, (morda takšen, kakor ga predlaga Friedman v delu, označenem pri op. 33, str. 204), ker bi pač kolegij, sestavljen samo iz sodnikov poedincev okrajnega sodišča, ne mogel sam odločiti o poslih, ki jih naj izvršujejo le-ti sodniki poedinci, ne glede na to, da bi imel podoben postopek smisel samo pri okrajnih sodiščih z večjim številom sodnikov, ki bi se naj kolikor možno reducirala in nadomestila z večjim številom okrajnih sodišč.

krat, temveč kolegij sodnikov. Ta princip je odločno izražen zlasti v §§ 38 in 55 za velika sodišča oziroma vrh. sodišče, in ni uvideti, zakaj bi moral kapitulirati baš pred predsednikom najnižje stopnje zbornih sodišč, ki podaje vsaj in thesi, abstraktno, najmanjše jamstvo za vsestransko objektivnost in stvarnost odloka. Menim, da ustreza bolj postopek, ki ga predpisujeta §§ 38 in 55, ne samo sodobnemu naziranju vobče, temveč zlasti tudi duhu našega bodočega zakonodavstva, ne glede na to, da bi bil edini dosleden in da podpira na zunaj ugled sodnikov in zaupanje občinstva v njihovo neodvisnost od uprave. In to je, če kje, pri sodišču prve stopnje potrebno, ker je strankam ne samo krajevno, marveč pogostoma tudi osebno bližje nego višje stopnje, vsled tega tudi dozdevna možnost nedopustnih vplivov večja. Tudi načrt nemškega zakona o sodni ustavi je bil prvotno prepuščal vse zadevne odredbe deželni justični upravi. Značilno je, da je šele komisija državnega zbora, in sicer na predlog advokata in poslanca Laskerja, dodala sedanje §§ 61 do 69 GVG z izrečnim namenom, da se v interesu neodvisnosti pravosodstva prepreči, da bi sestavila poedine komore (oddelke) justična uprava, kakor se ji zdi prikladno. Zadevne določbe predvidevajo ne samo za razdelbo sodnikov, marveč tudi za razdelbo poslov med komore (§ 62, odst. 1) in za izpremembe letne razdelbe med poslovnim letom (§ 62, odst. 2) poseben kolegij (»prezidij«), ki sestoji iz prezidenta, iz direktorjev (predsednikov oddelkov) in iz najstarejšega člana sodišča (§ 63). O razdelitvi predsedstev med prezidenta in predsednike odločajo leti z večino glasov (§ 61). In že takrat, ko je bil načrt avstr. o. z. predmet diskusije, je prof. Friedmann v svojem obširnem mnenju (Gutachten über den Gesetzentwurf, betreffend die Besetzung, innere Einrichtung und Geschäftsordnung der Gerichte, Wien 1896) s posebnim poudarkom priporočal, naj se prevzamejo omenjene določbe nemškega GVG, zlasti § 63, tudi v avstrijski zakon.³³⁾ Brez uspeha! Šele povojno zakonodav-

³³⁾ Kakor pravi l. c. navedeni Bruding, Entw. e. Ges., betr. Aenderungen u. Ergänzungen des GVG u. d. StPO, Berlin 1895, 7 ss., uvaja s tem nemški GVG poleg neodstavljlivosti in nepremestljivosti še tretje jamstvo: nepremakljivost (Unverschiebbarkeit) v kolegialnem sodišču, ki je

stvo se je pod pritiskom izpremenjenih političnih razmer in pač tudi socialnodemokratskih krilatic odločilo za korenito preosnovo o. z. Že § 9 avstr. osn. zak. o sodniški oblasti od 22. novembra 1918, StGBI 38, določa: »Die Verteilung der für einen Gerichtsort ernannten Richter auf die einzelnen, an diesem Orte bestehenden Gerichte und die Enthebung der Senatsvorsitzenden erfolgt durch *Beschluss der nach der Gerichtsverfassung dazu bestimmten Senate*«. Izpolnjujoč to obljubo, predkazuje novela k o. z. z dne 14. julija 1921, BGBl. 422, razdelbo poslov pri sodiščih prve in druge stopnje potom volitve sestavljenemu personalnemu senatu (§ 4, odst. 2) nekvarno pravici pritožbe v primeru, da se sodnik za iste posle uporablja skozi več ko tri zaporedna leta (§ 4, odst. 3). O volitvi pers. senata, čigar člana sta že po svojem uradnem zvanju predsednik sodišča in njegov namestnik, je izdal zvezni minister za pravosodje podrobne predpise z naredbo od 21. decembra 1921, BGBl. 748.³⁴⁾ Meni se zdi ves postopek mnogo prekompliciran,

dosledno zamišljena posledica navedenih dveh garancij. Ne uprava, marveč neodvisni prezidij, zakonito določeni kolegij, sestavljen iz članov sodišča, določa predsednike in člane komore in senata. In poslanec Gneist, odlicen sodnik pri redakciji sodne ustave, povdarja, da se samostojnost sodišča ukine, čim se prepusti razdelitev poslov in sodnikov justični upravi (Friedmann, op. c. 203 s., ki dostavlja: »In der Tat besitzt auch der Präsident in der Geschäftsverteilung, in der Möglichkeit, den Einzelrichter zu schonen oder ‚zuzudecken‘, eine allzu grosse Machtfülle — ein Mittel administrativer Belohnung und administrativer Bestrafung ohne jedes Disziplinarverfahren«).

³⁴⁾ Po tej naredbi se sestavlja personalni senat razen iz predsednika pri višjem dež. sodišču iz 3, pri deželnih oz. okrožnih sodiščih iz 6, 4 ali 3 izvoljenih članov (§ 2). Ti člani in njih namestniki se volijo za tri leta (§ 3). Pravico voliti imajo vsi pravi sodniki dotičnih (za personalne senate pri sodnih dvorih tudi okrajnih) sodišč. Pravica biti izvoljen gre izvzemši ex offio poklicane člane person. senatov vsem glasujočim članom višjih dež. sodišč za pers. senat teh sodišč, za person. senate sodnih dvorov pa vsem praviim sodnikom, ki so dovršili najmanj desetletno službeno dobo in so najmanj eno leto zaposleni v okolišu dotičnega sodnega dvora (§ 4). Izvrševanje in sprejem volitve je službena dolžnost (§§ 4, odst. 3 oz. 9 odst. 1). Ker more biti član pers. senata tudi sodnik okrajnega sodišča izven sedeža sodnega dvora, in sploh v vseh nujnih slučajih (kakor § 13, št. 1, 2), je ta aparat premalo okreten. To uvideva tudi naredba. Zato daje § 13, odst. 2 predsedniku sodnega dvora prve stopnje pravico, da

predrag, nezanesljiv, neokreten in deloma celo neumesten.³⁵⁾ Ne dostaje mi pa prostora, da bi to svojo trditev utemeljeval. Po mojem mnenju bi bilo zadoščeno demokratizujočim težnjam, ako se da vsakemu sodniku zbor. sodišča prilikoma, da izjavi na občni seji, v katerem oddelku si želi sam poslovati, event. v katerem oddelku bi po njegovem mnenju njegovi tovariši delali čim najuspešneje. Odločitev pa naj se prepušča kolegiju, čigar člani so po svojem kvalificiranem mestu za to poklicani in sposobni; to so predsedniki sodišča in predsedniki oddelkov (senatov). Temu »predsedniškemu kolegiju« naj gre torej odločitev o letni razdelbi sodnikov med oddelke (senate). Pri tem bi ne bilo izključeno, da se podeli poedinemu sodniku pravica pritožbe na predsednika ali predsedniški kolegij velikega sodišča v primeru, predvidenem s § 4, odst. 3 avstr. nov. V nujnih primerih pa moramo dati predsedniku sodišča samemu moč, da v mejah § 22 vse potrebno odredi, smemo pa — ako si sodniki sami to žele — prizadetemu sodniku pridržati pritožbo na predsednika velikega sodišča, ali če se hoče, na predsedniški kolegij okrožnega sodišča. Če se naj potemtakem § 20, odst. 1, glede določitve delokroga sodnikov za poslovno leto vobče izenači s § 38, pa naj § 22, odst. 1 o nujnih izpremembah v teku leta ostane, vendar — če se to smatra za potrebno ali vsaj umestno — s pravico pritožbe na predsednika velikega ali na predsedniški kolegij okrožnega sodišča.

(Dalje prih.)

Izda nujne odredbe o pridelitvi sodnikov zbornega sodišča temu sodišču ali sodiščem na istem kraju, in prav tako tudi nujne odredbe o razdelbi poslov sam. Vendar mora te odredbe predložiti na prihodnji seji pers. senata, ki jih sme vsled pritožbe sodnika izpremeniti ali razveljaviti.

³⁵⁾ Tudi Hellmer (GerZtg 1921, 108) vidi v uporabi pers. senata za razdeljevanje poslov nesmotrenost, zagovarja pa mnenje, naj se poveri ta popravek eni sami osebi.

Da li je naša kraljevina nova ili stara država?

Napisao univ. prof. dr. Ivan Žolger.

I.

Mešoviti Izborni Sud, ustanovljen medju našom i nemačkom državom, bavio se pre kratkog vremena pitanjem, ima li naša država gledom na likvidacije nemačkog imanja, koje se nalazi na njezinoj teritoriji, ista prava, kako ih ugovori o miru uopće priznaju savezničkim državama, ili važi li za našu državu izuzetak čl. 297, lit. h, br. 2, al. 2 Versalskog ugovora.

Mešoviti Izborni Sud odbio je tužbu nemačke države, koja je zastupala alternativu, da naša država nema jednakih prava; kod toga se je pre svega služio argumentom, da naša država »u smislu Sen-Žermenskog i Trijanonskog i potom i Versalskog ugovora« nije iznova stvorena država.

Rasudu je naš odličan i velezaslužan zastupnik u Mešovitom Izbornom Sudu g. dr. Dušan M. Subotić objavio u prevodu u »Novom Životu«¹⁾, gde u članku **»Naša Kraljevina nije nova država«** na osnovu argumentacije Mešovitog Izbornog Suda precizira i svoje mišljenje o pitanju, da li je naša Kraljevina nova ili stara država.

Najpre u uvodu k prevodu naglasuje, da »ugovori o miru, koji su zaključeni posle velikog svetskog rata u 1919 godini, postavili su jedan nov pojam u međunarodnom pravu, t. j. pojam novih država i sa tim pojmom na više mesta vezali vrlo važne pravne posledice.«

Dalje pripominje, da »pitanje o tome, da li je naša Kraljevina nova država ili stara, t. j. proširena Kraljevina Srbija usled ujedinjenja izvesnih teritorija bivše austro-ugarske monarhije sa njom, od dvojako je interesa: sa gledišta

¹⁾ Knj. XI. sv. 11 od 18. novembra 1922; Beograd, Grafički zavod »Narodna Samouprava«.

spolnjeg t. j. međunarodnog prava i sa gledišta unutrašnjeg t. j. državnog prava.«

Na koncu saopštenog teksta rasude pak zaključuje g. dr. Subotić: »Tako je ovom odlukom Mešovitog Izbornog Suda, sa gledišta međunarodnog prava, raspravljeno i utvrđeno, da naša Kraljevina nije nova država. Dakle: ona je stara Kraljevina Srbija sa novim imenom i novim teritorijama.«

Kako se vidi, pušta g. dr. Subotić otvoreno pitanje, da li je sa gledišta unutrašnjeg državnog prava naša Kraljevina nova ili stara država, i time priznaje mogućnost, da bi naša država sa gledišta unutrašnjeg prava mogla eventualno biti nova država, akoprem je sa gledišta međunarodnog prava stara država. Nastaje dakle pitanje, da li je u opće pravno moguće, da bi isti subjekat gledom na isti atribut mogao biti sa gledišta državnog prava drukčije kvalifikovan nego sa gledišta međunarodnog prava.

U koliko dolazi u obzir međunarodno pravo, je dr Subotić mišljenja, da je odlukom Mešovitog Suda »razpravljeno i utvrđeno,« da naša Kraljevina nije nova država, nego stara Kraljevina Srbija sa novim imenom i teritorijom. Pošto se ova tvrdnja opire isključivo na argumentaciju Mešovitog Suda, treba pre svega da si ovu argumentaciju potanje ogledamo.

Osim toga dolazi u obzir i to, da li se može nazrevanju, koje je izrazilo kakvo sudište u svojoj argumentaciji, u opće pripisivati autoritet pravomoćne izreke, dotično, da li je bio Mešoviti Sud kompetentan izreći autoritativnu odluku o pitanju, kojim nam se je baviti.

II.

Nemački zahtev, da naša država gledom na likvidacije nemačkog imetka, koji se nalazi u našoj zemlji, nema istih prava, kako se u Versaljskom ugovoru u opće priznaje antantnim državama, dotično, da vredi za našu državu u tom pogledu izniman pravni položaj, trebalo je po odlukama mirovnog ugovora zabaciti kao neopravdan; zabaciti, akoprem je naša Kraljevina nova država, jer i kao

nova država ne spada pod izuzetak čl. 297 Versaljskog ugovora.

Temeljni princip, što su ga ugovori o miru postavili na čelo čitavog reparacionog problema jest taj, da moraju Nemačka i njezine saveznice povratiti samo one štete, što su ih uzrokovale »civilnom žiteljstvu saveznih i pridruženih država te imetku toga žiteljstva« (čl. 231, 232 Versaljskog, čl. 177, 178 Sen-Žermenskog ugovora).²⁾

Te štete postoje u dvema kategorijama. Prvo su štete, koje su uzrokovale Nemačka i njezine saveznice žiteljstvu antantnih država time, što su se pri izvodjanju neprijateljstva i opće vojevanja služile sredstvima, koja vojni zakoni i običaji zabranjuju. Ove štete (reparacije u tehničkom smislu) su potanje specifikovane u aneksu k čl. 232.

Drugo su pak štete, što su ih podanici antantnih država pretrpeli usled vanrednih odredbi, koje su Nemačka i njezine saveznice uvele protiv njihovog imetka, koji se je nalazio na teritoriji Nemačke i njezinih saveznika.

Modaliteti i načini vraćanja tih šteta jesu različiti. Jedan takav modalitet je likvidacija nemačkog imetka, koji se nalazi na teritoriji antantnih država, te sastoji u tome, da se iznos takvih likvidacija upotrebi u prvom redu za naknadu uzrokovane štete podanicima dotične antantne države po vanrednim odredbama nemačkim protiv njihovog imetka, a preostatak da se izruči u zajednički reparacioni fond (čl. 243, 297 te § 4 aneksa k tomu čl. Versaljskog ugovora).

Kod ugovaranja o Versaljskom ugovoru je nemačka delegacija posvedovala protiv odredbe, po kojoj bi palo pod likvidaciju i ono nemačko imanje, koje se nalazi na teritorijama, koje bi kao Alzaciju, Poznanj itd. usled mirovnog ugo-

²⁾ Les Gouvernements alliés et associés reconnaissent que les ressources de l'Allemagne ne sont pas suffisantes pour assurer complète réparation de tous ces pertes et de tous ces dommages. Les Gouvernements alliés et associés exigent toutefois, et l'Allemagne en prend l'engagement, que soient réparés tous les dommages, causés à la population civile de chacune des Puissances alliées et associées et à ses biens...

vora morala Nemačka da odstupi. Osobito je inzistirala na tom, da bi bilo u protislovju s postavljenim temeljnim načelom. ako bi Poljska imala pravo, da likvidira nemački imetak na teritoriji, koja bi se joj odstupila, jer se o šteti, koju bi bila Nemačka nanela »civilnomu žiteljstvu poljske države« u opće ne može govoriti, pošto poljske države za vreme rata nije bilo i Nemačka takvomu žiteljstvu nije uzrokovala nikakve štete. Poljskoj dakle po temeljnom načelu ugovora o miru manjka iustus titulus i pravna causa za likvidaciju.

»Da dakle u gode kritici u pogledu posledica prenosa nemačke teritorije na Poljsku i da dadu garancije glede likvidacije nemačkog imetka«, antantne su države formulirale pridržaj u čl. 297, lit. h, br. 2, al. 2.³⁾ Po tom pridržaju odnosno izuzetku moraju države, koje su »nove«, ili koje »ne učestvuju kod reparacija«, u slučaju, da su izvršile likvidaciju, predati iznos sopstvenicima i ti sopstvenici imaju pravo, da im Mešoviti Sud prizna naknadu, ako je likvidacija po svom načinu izvršbe bila po njih štetna.

Države, koje »ne učestvuju kod reparacija«, su one antantne države, koje u opće nisu bile sa Nemačkom u vojnom stanju, jer je njihovo učestvovanje kod rata sastojalo tek u tome, da su prekinule diplomatske veze sa Nemačkom ali su ipak supodpisale ugovore o miru, kao što su Bolivija, Ekvador, Peru, Urugvaj. Za ove države dakako ne dolazi u obzir i pravo na likvidaciju.

³⁾ Afin de tenir compte des critiques relatives aux conséquences d'un transfert de territoire à la Pologne les Puissances alliées et associées, désireuses de fournir des garanties au sujet de la liquidation des biens allemands, font des propositions dont le détail est donné ci-après, dans les paragraphes relatifs aux propriétés, droits et biens« (scl. čl. 297). Réponse (16. juin 1919) des Puissances alliées et associées aux Remarques de la Délégation allemande sur les Conditions de Paix, p. 14. — Čl. 297, lit. h, broj 2, al. 2: »Dans le cas des liquidations effectuées, soit dans les nouveaux Etats signataires du présent Traité comme Puissances aliées et associées, soit dans les Etats qui ne participent pas aux réparations à payer par l'Allemagne, le produit des liquidations devra être versé...

»Nove države«, koje ne mogu likvidirati, su pak **one** nove države, u kojima nema »civilnoga žiteljstva«, koje bi bilo na ovaj ili onaj način (nezakonito izvajanje neprijateljstva ili vanredne odredbe protiv imetka) oštećeno po nemačkom postupku.

To je smisao izuzetka čl. 297, koji proizlazi iz povesti njegovog postanka te iz temeljnoga načela ugovora o miru. I u tom determiniranom smislu je treba da se interpretira izraz »nouveaux Etats signataires du présent Traité«. Pod ovako determiniran pojam »nove države« dakako naša Kraljevina ne spada, jer ona ima »civilno žiteljstvo«, koje je trpelo po nemačkom postupanju te zato ima i iustus titulus i pravnu causu, koja je po osnovnim odredbama mirovnog ugovora uslov i pretpostava za izvršivanje likvidacije i u tome se naša država bitno razlikuje od Poljske i Čehoslovačke.

Novost države je, kako ćemo još videti, pojam **f o r m a l n o g** značaja. Za pravo likvidacije su pak po osnovnom načelu merodavni materijalni uslovi oštećenja naroda. Kako je moguće misliti, da bi tvorci mirovnog ugovora mogli pri odredbi čl. 297 na jedan put od tih materijalnih uslova posvema apstrahirati te to pravo vezati na momente, koji s tim uslovima nemaju nikakve veze? Izborni Sud čuti sam ne-logiku u takvoj pretpostavi. Usled toga naglasuje na koncu svoje argumentacije u dodatnoj izreci, da bi bilo teško razumeti, da su tvorci ugovora »hteli naturiti državi SHS jedno postupanje relativno nepovoljnije, ne vodeći račun o žrtvama naturenim ratom, od njegovog početka, saveznici od prvoga časa kakva je bila Kraljevina Srbija«. U toj, u rasudi tek politično prezentiranoj ideji, koja je pak u gore navedenim temeljnim odredbama ugovora o miru pravno zasidrena, leži razlog, da je tužba bila neopravdana in da se je morala zabaciti.

Ako bi bio Mešoviti Sud posmatrao čl. 297 u vezi sa temeljnim odredbama, bio bi mu pojam »nove države« odmah jasan, i Sud bi bio upoznao, da se čl. 297 izraza »nouveaux Etats« služi u stvarno tačno determiniranom smislu,

pod koji pak naša Kraljevina ne spada. U tom primeru bila bi i metoda interpretacije pravilna, jer treba da se smisao i opseg izuzetka konstatuje, ne izolirano samo za sebe, nego u savezu sa pravilom, koje ograničuje dotični izuzetak

III.

Naprotiv tome hteo je Mešoviti Sud Κατ' ἐξουχίαν , raspraviti načelno pitanje, da li je naša Kraljevina nova ili stara država i to sredstvima, kojima se ovako općenito pitanje ne da odlučiti. Jasno je, da verbalno-dialektička interpretacija pojedinih izraza ugovora, koji utanačuje tek pojedina prava in dužnosti medju postojećima državama ne može dovesti do rešenja pitanja, pri kome se radi o tom, da se u svoj celovitosti shvati bistvo države. Čitava argmentacija Mešovitog Suda ima usled toga značaj nekakve juristične domišljatosti te se zapliće u protislovlja.

S jedne strane izjavljuje Sud, da nije kompetentan, da se o danom povodu »o pitanju kao takvom« (»u pogledu čisto naučnom«, kako se eufemistično izrazuje⁴⁾) »izjasni«. Ipak su, izuzev više citiran passus, sva pravna izvadjanja posvećena tek tomu pitanju te tvori utvrda, da »se ne može dopustiti, da je država SHS država iznova stvorena u smislu mirovnih ugovora« jedini pravni argument odluke.

Kakva je ta argumentacija?

Sud kaže: Versailjski ugovor doduše ne daje oznake, koju su visoke sile potpisnice htele dati izrazu »les nouveaux Etats signataires du présent Traité« u čl. 297; ipak se nalazi u docnije zaključenim ugovorima (Sen Žermen i Trianon), osobito pak u senžermenskom ugovoru, »koji ima jednu naročitu važnost za državu SHS«, tekstova, »koji isključuju državu SHS iz grupe novih država (nouveaux états) u smislu ovih ugovora.« Ako je pak država SHS u smislu tih ugovora (sen-žermenskog i trianonskog) stara država, mora da bude i u smislu Versaljskog ugovora.

⁴⁾ Pošto mi nije bilo moguće dobiti originalan tekst odluke, opirem se u čitavoj raspravi na tekst prevoda g. dr. Subotića.

Iz kojih odredaba sen-žermenskog (odnosno trianonskog) ugovora izvodi sud tezu, da je država SHS stara država?

Iz čl. 248 lit. d i iz čl. 271 (odnosno čl. 231 lit. d i iz čl. 254), koji podaju odredbe o valuti i kurzu, u kojoj i po kojem se imaju namiriti dugovi, nastali pre rata i za rata medju pripadnicima antantnih država i pripadnicima austrijske odnosno madjarske republike.

Čl. 248d stavi opće načelo t. j. za dugove medju pripadnicima sviju antantnih država s jedne i pripadnicima sadašnje austrijske odnosno madjarske republike s druge strane, naime da treba ove dugove namiriti u valuti antantne države dotičnoga verovnika ili dužnika i to po kurzu, koji je austrijski kruna imala u zadnjem mesecu pre rata u dotičnoj antantnoj državi. K antantnim državama pripadaju po mirovnim ugovorima i Čehoslovačka i Poljska, u kojima je postavljeno načelo bilo neprovedljivo, jer pre rata Čehoslovačka i Poljska nisu postojale i usled toga »mesec dana pre rata« niti čehoslovačke niti poljske valute niti kurzova tih valuta sa austrijskom krunom nije bilo.

Radi toga se je za Čehoslovačku i Poljsku, koje su iznova stvorene države, u alineji 4 čl. 248d primila specijalna odredba, koja glasi:

»Za Čehoslovačku i Poljsku, sile iznova stvorene, valutu će i kurz opredeliti reparaciona komisija.« (En ce qui concerne la Pologne et l'Etat tchécoslovaque, Puissances nouvellement créées, la monnaie de règlement et le taux du change... seront fixés par la Commission des réparations.)

Pošto ima dodatak »sile iznova stvorene« očevidno eksplikativno značenje, pripominje Sud, da ovaj tekst sam još ne rešava pitanja, nego u vezi sa čl. 271.

Pri čl. 271 se radi o izuzetku od općenitog načela čl. 248d i to za dugove medju pripadnicima sadašnje austrijske republike i onim pripadnicima antantnih država (Italije, Jugoslavije, Rumunjske, Čehoslovačke i Poljske), koji su do mirovnog ugovora bili podanici austro-ugarske (dakle za dugove

medju bivšim pripadnicima Austro-Ugarske). O tim dugovima odredjuje čl. 271, da u koliko dolaze u obzir dugovi i tražbine pripadnika Čehoslovačke i Poljske ostaje u kreposti specijalna odredba čl. 248 d, al. 4. Dugovi pak medju pripadnicima sadašnje austrijske republike i bivšim pripadnicima austro-ugarskim, koji sada ulaze u Italiju, Jugoslaviju i Rumunjsku, neka se namire u valuti one antantne države, u koju je došao bivši Austrijanac (dakle u talijanskoj, jugoslavenskoj ili rumunjskoj valuti) i to po ženevskom kursu u zadnja dva meseca pre rasula Austro-Ugarske. To pak izrazuje čl. 271 u obliku:

»Sa pridržajem specijalnih odredaba, predvidjenih u čl. 248d za iznova stvorene države rečeni dugovi će se namiriti...« (Sous réserve des dispositions spéciales prévues à l' article 248 d, pour les Etats nouvellement créés les dettes dont il est question seront payées...)

U tome pak, što se čl. 271 služi izraza: »Sous réserve des dispositions spéciales prévues à l' article 248 d pour les Etats nouvellement créés«, a ne izraza: »Sous réserve des dispositions spéciales prévues à l' article 248 d pour **certains** des Etats nouvellement créés«, nalazi Sud dokaz, da su u smislu senžermenskog (trianonoskog) ugovora tek Čehoslovačka i Poljska (a ne i Jugoslavija) iznova stvorene države!

Taj zaključak je već po jednostavnoj gramatičko - analitičnoj interpretaciji pogrešan. I to zbog toga što prezire dva fakta.

Prvi fakat, koji je već pri osnovnoj odredbi čl. 248 d bio uzrokom, da su se u alineji 4. te odredbe utvrdile specialne odredbe tek za Čehoslovačku i Poljsku, je fakat, da je država SHS već za sklapanja mirovnog ugovora imala u dinaru valutu, koja je bila u internacionalnom saobraćaju već pre rata priznata te za slične odredbe o valuti i kursu, koje so bile potrebite za Čehoslovačku i Poljsku, a priori nije dolazila u obzir.

»Specijalne odredbe«, (tako se u čl. 271 izrično imenuju), koje sadržaje alineja 4. čl. 248 d, kažu: za Čehoslovačku i Poljsku, jer su nove države, koje mesec dana pre rata nisu imale

u deviznom saobraćaju uvedene valute, odrediće valutu i kurs za namirenje naznačenih dugova reparaciona komisija. Razmer tih »posebnih odredaba« (uzima se plural, jer se odredbe odnose na odredjenje valute i na odredjenje kurza) napram državi SHS je isti, kakav je razmer subjekta A napram stavku, da B duguje C 100 din., t. j. naša država ne stoji s tim specijalnim odredbama u nikakvom pozitivnom razmeru. Država SHS se u opće ne nalazi u idejnom okviru ili krugu tih specijalnih odredaba.

Drugi fakat je taj, da su u alineji 4. čl. 248 d navedene »specijalne odredbe« za Čehoslovačku i Poljsku u čl. 271 tek citovane, misaono reproducirane. Taj članak 271 najme izražuje tek pridržaj (sous réserve) specijalnih odredaba, koje su utvrdjene u alineji 4. čl. 248 d, t. j. on kaže: što se je tamo u alineji 4. čl. 248 d odredilo posebnog za Čehoslovačku i Poljsku obzirom na dugove u opće, važi i za dugove, o kojima govori čl. 271. Usled toga treba da se i pridržaj interpretira posve u onom smislu, kako ga podaje alineja 4. čl. 248 d sama i koji proizlazi iz fakta, da kod toga država SHS a priori nije dolazila u obzir. Inače bi se toj alineji, koje valjanost čl. 271 tek pridržaje, nešto podmitalo, što ona ne sadržaje i pridržaj bi prestao biti pridržaj.

Ako se odredba alineje 4. čl. 248 d u čl. 271 tek pridržaje (a o tome po tekstu čl. 271 ne može biti dvojbe) i ako ima u alineji 4. izraz »Etats nouvellement créés«, kako Sud sam priznaje, tek eksplikativnu a ne determinativnu oznaku, onda mora isti izraz u odredbi kao pridržaj imati istu t. j. eksplikativnu oznaku. Za kakvu promenu oznake nema nikakva povoda, jer se i čl. 271 strogo drži u okviru valutarne odredbe.

Dakle pokazuje već jednostavna gramatikalno - logična interpretacija pogrešnost argumentacije Mešovitog Izbornog Suda.

Ta pogrešnost pak proizlazi dalje i iz toga, što pitanje, da li kakva konkretna odredba (n. pr. valutarna) za neku državu važi ili ne važi, u opće nije u nikakvoj realnoj nuždnosti sa načinom, kako je dotična država postala.

U valutarnom smislu su u istinu tek Čehoslovačka i Poljska nove države in u tom pogledu, sa gledišta o v o g a kriterija, je identifikacija Čehoslovačke i Poljske sa »iznova stvorenim državama«, kako ih označuju čl. 248 d i 271, pravilna i istinita. Ali posve pogrešno je »iznova stvorene države« identifikovati sa Čehoslovačkom i Poljskom i u p o g l e d i m a, o k o j i m a u člancima nema govora. Ako se pojmovi »Čehoslovačka i Poljska« te »iznova stvorene države« kriju u pogledu valutarnom, ne proizlazi još iz toga, da ova ekvivalencija postoji u drugim pogledima i da radi toga, što za državu SHS nije bila potrebna valutarna odredba, ova država ne može spadati među iznova stvorene države. Ako se više subjekata (ovde Čehoslovačka, Poljska i Jugoslavija) razlikuje u pogledu j e d n o g atributa ili predikata (ovde valutarna odredba), mogu se ipak ti subjekti podudarati u pogledu d r u g o g atributa ili predikata (ovde novost države), o čemu se možemo ubediti, ako pomislimo, da n. pr. tri predmeta mogu biti po boji različiti, a po načinu, kako su nastali, jednaki.

Iz toga proizlazi, da je argumentacija Mešovitog Izbornog Suda gramatikalno i stvarno posve pogrešna. Radi toga pak i tvrdnja, koja se na nju opire, da država SHS »u smislu senžermenskog i trianonskog pak dosledno i versalskog mirovnog ugovora« ne može biti nova država, nema nikakve opravdanosti. Isto stoji iz istih razloga i za tvrdnju g. dr. Subotića, po kojoj je argumentacijom Mešovitog Izbornog Suda »sa gledišta međunarodnog prava utvrđeno«, da naša kraljevina nije nova država.

IV.

Dosadašnje izvodjenje nama ne podaje još nikakvih rezultata za pitanje, da li je naša Kraljevina nova ili stara država. Posve naravski; jer na pitanje, koje je nužno s p o j e n o s a b i s t v o m države, ne možemo dobiti nikakvog meritornog odgovora iz kakve konkretne (valutarne) odredbe, iz istoga razloga, kako nama utvrđenje, da ima stol 3 ili 4 noge, ne može nikad ništa otkriti o bistvu ili postanku stola. Ako ho-

ćemo da saznamo, da li je država nova ili stara, treba da pre svega upoznamo bistvo države.

Što da je država i kada se može govoriti o novoj državi, to nama je već na uprav klasičan način objasnio Aristoteles, kako je to u najnovije vreme lepo dokazao profesor Pitamic.⁵⁾

Aristoteles utvrđuje, da je država: zajednica naroda u ustavu (*Κοινωνία πολιτῶν πολιτείας*) te kaže: »kada postane ustav po svom bistvu (*τῷ ἑίδει*) drugojačiji, država nije već ista.«

Ovo poimanje se mora sa gledišta naziranja, koje se ne da smesti po vremenito, lokalno i po okolnostima promenljivim slučajnostima pojedinih realnih individualiteta, još danas smatrati kao pravilno.

Država je nova, ako je nov njezin ustav. Nov je pak onaj ustav, koji je nastao po prekinuću kontinuiteta sa prijašnjim ustavom, jer ako bi nastao na osnovu i po normama prijašnjeg ustava, onda bi njegova pravna valjanost se opirala još uvek na stari ustav.

Takav novi ustav je pak bez dvojbe ustav države SHS.

Svoj (provizorni) ustav je dobila država SHS po aktima 1. decembra 1918 i taj ustav se nije stvorio po normama srpskog ustava iz godine 1903 nego u svesnoj opreci s tima normama. Utvrdio i u krepost doveo se je tek putem medjunarodnog dogovora i po prekinuću pravnog kontinuiteta sa ustavom kraljevine Srbije iz godine 1903. Tim provizornim ustavom se je izveo na celoj crti prelom ustava stare kraljevine Srbije.⁶⁾

Provizoran ustav od 1. decembra 1918 nije bio izdat po pravilima, koja predpisuje čl. 200 ustava iz g. 1903 za ustavne promene (sklapanje po Velikoj Narodnoj Skupštini, sazvanoj po odredbama ustava iz g. 1903), nego ustavnim prelomom, premda je bio taj ustavni prelom medjunarodno do-

⁵⁾ U članku »Platon, Aristoteles und die reine Rechts-theorie« (Zeitschrift f. d. öff. Recht, Wien und Leipzig, 1921).

⁶⁾ Cfr. moje izvodjenje u članku »Die Verfassung Jugoslaviens« (Jahrbuch des öff. Rechtes, Bd. XI., Tübingen 1922, str. 184 — 186).

govoren, izvršio se mirnim putem te je, kako utvrđuje odgovor Prestolonaslednika, odgovarao »željama i pogledima srpskoga naroda«.

Po čl. 52 srpskog ustava iz g. 1903 postaju međunarodni dogovori, koji opsižu »izmenu zemaljskih zakona«, izvršivi tek onda, kad ih odobri Narodna Skupština, t. j. Skupština sastavljena u smislu ustava iz g. 1903. Bitni sadržaj decembarskog dogovora jest izmena zemaljskih zakona i taj dogovor, odnosno izmena se je provela, premda dogovor nikad nije bio odobren po ustavno kompetentnoj Narodnoj Skupštini.

Istotako se je Privremeno Narodno Predstavništvo i vlada države SHS sastavila u potpunoj opreci sa odredbama čl. 77, 95. i 132 srpskog ustava iz g. 1903 te su i to Predstavništvo i vlada crpli svoju kompetenciju ne iz ustava iz g. 1903, nego jedino iz (ustavno neodobrenog) međunarodnoga dogovora.⁷⁾

Taj državni i ustavni prelom nipošto nije nešto, što se zbilo tek slučajno (faktično), nego nešto, što je bilo pravno nužno. Taj prelom tvori najme bitan sadržaj međunarodnog dogovora, koji ne zadržaje ništa drugo no odredbu i utvrđenje novog ustava i time utemeljenje nove države.⁸⁾ Po 1. dec. 1918 je bio opetovan sastanak Obične i Velike Narodne Skupštine u smislu ustava iz g. 1903 pravno isključen

⁷⁾ Čl. 77: »Narodnu Skupštinu sastavljaju poslanici, koje narod bira po odredbama ovoga ustava«. — Čl. 95: »Za poslanika u Narodnoj Skupštini može biti izabran samo onaj, koji ispunjava ove uslove: 1.) da je Srbin po rođenju, ili da je, ako je prirodjen, nastanjen pet godina u Srbiji... 3. da živi stalno u Srbiji, izuzimajući one koje se stalno bave na strani po državnome poslu«. — Čl. 132: Ministar može biti samo Srbin po rođenju ili prirodjeni Srbin koji je pet godina nastanjen u Srbiji.

⁸⁾ Ako se dakle u literaturi višeputa naglasuje, da je prekinuće ustavnog kontinuiteta moguće tek revolucionarnim t. j. nasilnim putem je to mišljenje, kako kaže baš naš slučaj, neispravno. »Revolucija« ustava može biti i posve »mirna«, bez sile. Nema najme razloga, zašto bi međunarodni dogovor ne mogao sadržavati pravno, t. j. međunarodno pravno dogovoreno prekinuće ustavnog kontinuiteta, odnosno međunarodno pravno dogovoreno »revoluciju ustava ili države«.

te bi se mogao provesti tek prelomom međunarodnog dogovora.

Iz navedenih razloga, da o drugim ovde ne raspravljam, je Kraljevina SHS nova država.

To utvrđenje je u potpunom skladu takodjer sa nazrevanjem običajne pravne teorije, koja govori o povećavanju ili proširenju države, ne da bi se izmijenilo njezino bistvo, tek u slučajevima okupacije, akcesije, debellacije ali pak cesije državnog zemljišta. Svi ti modaliteti ne dolaze u našem slučaju u obzir. Od cesije se naš slučaj razlikuje u tome, da se kod cesije teritorija uruči organima cesijonara i da pravni red cedirane teritorije određuje cesijonar po pravilima svoga pravnog reda.

Time, što su se po odredbama međunarodnoga dogovora »fuzionirane« teritorije i »ujedinjen« narod, koji na njoj prebiva, postavili pod »in radice« novi pravni red, dobili su i zemlja i narod radikalno novi pravni značaj. Zemlja i narod su otsele teritorija i narod nove, od dosadašnjih država radikalno i bitno različite države. Narodi, koji obitavaju na bivšoj austro-ugarskoj teritoriji, nisu stupili u srpsku pravnu i ustavnu zajednicu, definisanu u ustavu iz g. 1903, nego pravna i ustavna zajednica ujedinjenog naroda sama je postala druga. Decembarskim aktom, odnosno ustavom, koji je po počelu i pravnom osnovu nov ustav, ustanovljen je novi međunarodno-pravni subjekat.

Tomu pravnomu pojimanju nije nipošto protivan fakat, da su se izvesne fizičke osobe, koje su imale kao n. pr. članovi kraljevske kuće organski položaj već u staroj srpskoj državi, postavile za organe i u novo stvorenoj državi. Jer ni ova ustanova se ne opire na stari srpski ustav, nego na međunarodni dogovor te tvori bitan deo toga dogovora.

I tako su u državi SHS kraljevska vlast, parlamenat i vlada novi, autoritet i kompetencija tih organa novi, državna teritorija i državni narod su novi, jer svi ovi elementi izvode svoju pravnu kvalifikaciju iz pravnog izvora, koji nije sadržan u srpskom ustavu iz g. 1903.

Usled toga je posve neispravna tvrdnja, da je država SHS stara Srbija sa novim imenom, novim emblemima i proširenom teritorijom. Ako Vidovdanski ustav odredjuje za našu Kraljevinu novo ime i nove embleme, ne čini toga za zabavu. Nova imena i novi emblemi su za osetan svet simboli i znakovi novih pojmova, novih državopravnih individualiteta. U toj istini leži razlog, zašto se u praktičnoj politici polaže na ove simvole i znakove tako velika važnost i zašto se ti simboli i znakovi kao bistvene odredbe utvrđuju u ustavima samim.

V.

Iz toga, što sam obrazložio, proizlazi i to, da bi bilo posve pogrešno misliti, da bi naša država sa gledišta unutrašnjega prava eventualno mogla biti nova, sa gledišta međunarodnog prava pak stara država.

Pitanje, da li je naša država nova ili stara, je, kako vidimo, istovetno sa pitanjem, da li je ustav države SHS stvoren po normama srpskog ustava ili ne. To pitanje je pitanje objektivnog pravnog fakta te se može nanj dati odgovor, koji absolutno važi. Kakva relativiteta odgovora sa gledišta različitog izlazišta presudjivanja ne dolazi ovde u obzir.

O tom se uverimo, ako posmatramo razmer medju državnim i međunarodnim pravom. Dve alternative su u tom pogledu moguće: ili je međunarodno pravo od državnoga prava posve neovisan i samostalan sistem norma, kao n. pr. moral; ili pak tvori sa državnim pravom pravnu celovitost. Ako je međunarodno pravo neovisan samostalan sistem, onda našega pitanja sa gledišta međunarodnoga u opće ne možemo presudjivati. Onda ne možemo reći ni to, da je država SHS sa gledišta međunarodnoga prava stara država, jer se sa gledišta morala ili kakvog drugog sistema, koji nije pravni sistem, pravni fakti, kao postanak ili uništenje države, u opće ne može presudjivati.

Ako pak međunarodno i državno pravo nije jedno od drugoga neovisno, ako su dakle delovi jedne celosti

(ili da si u toj celosti mislimo međunarodno pravo kao deo državnog prava i njemu podređeno ili pak državno pravo kao deo međunarodnoga prava i ovomu podređeno), onda u toj jednovitoj pravnoj celosti⁹⁾ nije moguće, da bi se isti pravni fakti mogli različito presudjivati. Pošto pak regbi već iz empirične spoznaje proizlazi, da ustav SHS nije nastao po normama srpskog ustava te je dakle naša kraljevina sa gledišta ustavnoga ili državnoga prava nova država, mora to važiti i za međunarodno pravo. I baš za međunarodno pravo mora to važiti tim više, jer je baš prekinuće ustavnog kontinuiteta sadržaj međunarodnog ugovora.

Ali i pozitivni izvori međunarodnog prava nam tu istinu dokazuju *verbis expressis*. Dakako, ne smijemo tražiti ili očekivati takvih dokaza u međunarodnim aktima, kojima je stalo tek do odredjenja pojedinih prava i dužnosti n. pr. valute, u kojoj treba namiriti izvesne dugove, nego u takvim međunarodnopravnim aktima, koji nama kažu što o postanku države samom.

I takav međunarodni akt je u našem primeru ugovor sklopljen među našom državom i Glavnim silama dne 10. septembra 1919, poznat pod imenom minoritetnog ugovora, koji ugovor pak smijemo punim pravom posmatrati kao nekakav internacionalni »list rođenja« naše Kraljevine.

U preambulu ovog ugovora, kao »zakon« obavljenog u »Službenim Novinama« od dana 19. juna 1919 br. 133 a, dakako tek u prevodu¹⁰⁾, se utvrđuje, da su Srbi, Hrvati i Slovenci bivše

⁹⁾ Cfr. k tomu izvođenja u mojoj raspravi »Kršitev mednarodne obveznosti in njena pravna posledica« u »Zborniku znanstvenih razprav« Juridične fakultete u Ljubljani II, str. 87 ss; dalje članak dr. Pitamica »Državno in mednarodno pravo pod vidikom enotnega sistema«, istotamo, str. 119 ss.

¹⁰⁾ Ova praksa razglašivanja međunarodnih ugovora, — koja predstavlja singularitetu napram svim drugim državama, koja u visokoj meri ugrožava pravnu sigurnost te vodi prilikom izvajanja naših međunarodnih obveza po sudovima i uredima državu u pogibao teških međunarodnih konflikta, koja oštećuje državljane, jer se ne mogu tačno informirati o pravima i interesima dogovorenih njima u korist, koja onemogućuje svako znanstveno i drugo pouzdano pravno obradivanje

austro-ugarske monarhije iz vlastite volje zaključili »združiti se sa Srbijom **u nameri obraziti (stvoriti)** jednu nezavisnu i ujedinjenu državu pod imenom Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca **i da se je usled toga obrazila (stvorila)** Kraljevina **Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je preuzela suverenitet u teritorijama**, u kojima **ti narodi obitavaju**.¹¹⁾

Jašnjeg dokaza, kako »sa gledišta međunarodnog prava« treba posmatrati pitanje, kojim se bavimo, i kako ga pozitivno međunarodno pravo faktično posmatra, ne može biti.

U tom izrazitom aktu pozitivnog međunarodnog prava se izrično utvrđuje, da su se austro-ugarski Jugosloveni prisajedinili sa Srbijom, ali *u nameri*, da se *obrazi*, da se *osnuje*, da se *stvari* nova država pod imenom Kraljevina SHS, da *se je* ta nova država i faktično *obrazila, ustanovila i stvorila* i da je **ona** (t. j. iznova ustanovena i stvorena država) *preuzela suverenitet* na čitavoj udruženoj teritoriji. Nije dakle naša Kraljevina teritorijalno proširena Srbija, jer suverenitet nad zemljama SHS nije proširen suverenitet bivše Kraljevine Srbije, nego **vlastit**

za našu državu važećih prava, — će se morati naskoro napustiti. Naša država je odgovorna stranim državama, da sudovi, upravne vlasti i državljani ispunjuju i vrše ugovor po onom tekstu, kako je u istinu sklopljen i od Nj. Veličanstva ratificiran, a ne po tekstu, kojega je prevodilac priredio. Za čudo da parlamentat svoju prerogativu odobravanja ugovora tako nisko ceni, da izriče svoj votum o ugovorima, kojih u pravom i autentičnom tekstu nikad nije vidio. Po čl. 79 Vidovanskog ustava ima Narodna Skupština pravo, da »ugovore« odobri, a odobri nešto posve drugog, najme prevod, koji mnogoputa opsiže nešto posve drugo, nego sklopljen ugovor. Nerazumljivo je takodjer, kako može vlada, kad zatraži ratifikaciju, potvrditi, da je Skupština odobrila tekst ugovora, kad joj taj tekst u opće nije bio ni predložen.

¹¹⁾ ...ont de leur propre volonté, résolu de s' unir avec la Serbie **dans le but de former un Etat indépendant et unifié sous le nom de Royaume des Serbes, Croates et Slovènes...** et qu'en consequence **il a été formé le Royaume des Serbes, Croates et Slovenes qui a assumé la souveraineté sur les territoires habités par ces peuples**» (v negleskom tekstu: and in consequence the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenec has been constituted and has assumed the sovereignty over the territories inhabited by these peoples).

originaran suverenitet iznova stvorene države SHS.

Sada pak je takodjer jasno, zašto je posve nemoguće, da bismo mogli na osnovu mirovnih ugovora doći do spoznaje, da-li je naša Kraljevina nova ili stara država i da se u tvrdnji, da je država SHS »u smislu mirovnih ugovora« stara ili nova država, nalazi nesmisao.

Mirovni ugovori uređuju tek pojedina prava i dužnosti medju državama te subjektivitetu već pretpostavljaju. Mirovni ugovori nipošto nisu stvorili novih država, kako se to misli. Ta tvorba se je izvela neovisno od mirovnih ugovora i vremenom i stvarno. I zato mirovni ugovori ne mogu da imaju u našem pitanju nikakovog konstitutivnog značenja. Mirovni ugovori uređuju tek posledice, koje izviru iz već prednjima svršenih državnih promena. Oni uređuju tek pravne odnose medju državama kao već postojećim pravnim subjektima, pak i to tek u razmeru medju antantnim državama s jedne strane i dotičnom neprijateljskom državom s druge strane. Ne brinu se pak baš ništa o tome, kako su ugovarajući subjekti postali, odnosno da-li su novi ili stari. Radi toga se medju antantnim državama kao ugovornicima navode stare i nove države bez svake razlike. Radi toga se i odredbe mirovnih ugovora odnose tek na pitanja, koja se tiču država bez obzira na njihov postanak i u tom takodjer okviru tek na pitanja o odnosu medju ugovarajućima strankama, kao što su: teritorijalne cesije, državljanstvo cediranoga pučanstva, razdeoba dugova na cesijonarne države, reparacije, trgovački odnosi, namirenje dugova medju podanicima itd. ali sve to tek u odnosu medju antantnim i dotičnom bivšom neprijateljskom državom. Sva pitanja pak, koja presilju te odnošaje i taj krug ugovornika — i amo spada pitanje o postanku nove države — izključena su iz mirovnih ugovora, jer se postanak nove države i njegove pravne posledice tiču sviju članova čitave međunarodne zajednice uopće a nikako ne tek odnosa medju antantnim i bivšim neprijateljskim državama.

Osobito sen-žermenski ugovor, o kom odluka Mešovito Izbornog Suda kaže, da »ima naročitu važnost za državu SHS«, jasno izrazuje taj položaj. Preambul ovog ugovora pominje najpre fakat, da je austro-ugarska monarhija propala, fakat, da se je ustanovila čehoslovačka i jugoslovenska država te fakat, da su te države od drugih država već priznate; dalje kaže: potrebno je dakle, da se s obnovom mira uredi položaj, koji je nastao usled rasula austro-ugarske monarhije te uredi (več izvršena) ustanova rečenih država time, da se jim zajamče trajni osnovi (fondements durables), a na kraju naglasuje preambulo, da se je u tu svrhu sklopio mirovni ugovor.¹²⁾

Grb kraljestva Ilirije.

Dr. Janko Polec.

Že štiri tedne pred sklepom pariškega miru (30. maja 1814.), ki so ž njim pripadle ilirske dežele zopet avstrijskemu cesarstvu, je tačas v Parizu mudeči se cesar Franc sporočil v lastnoročnem pismu od 2. maja 1814. svojo odločbo glede teritorialne razdelitve pokrajin, ki jih je bil Napoleon združil v ilirske province. V glavnem sledeč predlogom svojega tedaj najvplivnejšega svetovalca Antona barona Baldaccija, je cesar odločil, da naj se beljaško okrožje združi zopet s Koroškim ter naj se s tem vred Kranjsko ter Goriško in Gradiščansko prideli Notranji Avstriji, to je graškemu guberniju; na drugi strani pa naj tvori Primorje od benečanske meje pa do Albanije, to je do Boke Kotorske, z vsemi otoki vred svojo pokrajino z glavnim mestom v Trstu. Tej veliki primorski pokrajini,

¹²⁾ ... considérant qu' il est nécessaire en rétablissant la paix, de régler la situation issue de la dissolution de ladite monarchie et l' établissement desdits Etats, et de donner aux Gouvernements de ces pays des fondements durables, conformes à la justice et à l' équité; à cet effet les Hautes Parties Contractantes ...

ki bi ji bilo priklopiti tudi Beneško Istro, naj se od nekdanje Kranjske Istre prideli toliko, kolikor se zdi za najbolj primerno, dalje naj pripade Primorski pokrajini tudi reško okrožje, del Ilirske Hrvatske in oni del Primorja, ki je pripadal prej Vojaški Krajini.¹⁾

Komaj je izšla ta za naše dežele prevažna odločba, že so bili na delu vplivi, ki so jo skoro popolnoma prekrižali. Upravna podreditev Kranjske in beljaškega okrožja pod graški gubernij je bila že v teku, ko jo je preprečila močna struja, ki ji je bil glava predsednik dvorne komisije za uredbo zemljiškega davka Anton grof Wurmser, poslan tedaj v Ilirijo;²⁾ veliko primorsko pokrajino pa, ki bi bila oživotvorjena gotovo privedla do povsem drugačnega razvoja v naših deželah, je preprečil protest dvornega vojnega sveta s tem, da je predočil vladarju posledice, ki bi jih imela okrnitev Vojaške Krajine.³⁾

V političnih krogih pa so se že pojavili novi velikopotezni načrti z ilirskimi pokrajinami.

Jernej Kopitar poroča Žigi baronu Cojzu že 27. aprila 1814, torej še preden je izšla gori navedena cesarjeva odločba: »Ako me vse ne moti, se zdi, da bo Ilirija ostala skupaj. Kako daleč na jug in na vzhod pa se bo naš (avstrijski) interes skladal z ruskim, se ne ve.«⁴⁾

Avstrijsko kraljestvo Ilirija je bilo torej že na potu.

V spisih pa naletimo na to idejo prvič šele v mnenju predsednika centralne organizacije dvorne komisije grofa Lažanskega iz januarja 1815, kjer predlaga, gotovo po višjem naročilu, da se združi Kranjsko z Goriškim in novim karlovškim okrožjem v posebno pokrajino Ilirijo z gubernijem v Ljubljani, dočim malo pozneje v državnem svetu državni svetnik Hauer predlaga, da naj se združijo vse ilirske pokrajine, izvzemši tirolske dele in one Vojaške Krajine, v kraljestvo ilirsko. Ime »Ilirija« naj se pridrži tembolj, ker se zdi, da govore

¹⁾ Arhiv notr. min. na Dunaju, »Saurau - Aichelburgakten« št. 10 in državni arhiv, »Provinzen, Illyrien« 1814 — 1816.

²⁾ Arhiv notr. min. — IIA 3, Illyrien.

³⁾ Arhiv notr. min. — Saurau - Aichelburgakten št. 44.

⁴⁾ »Ljubljanski Zvon« 1921, str. 331.

zanj višji politični oziri, da se namreč stvari protiutež proti vplivu Rusije, ki je zadobila prav tedaj kot premagalka Napoleona, kot zaščitnica vprav porajajoče se srbske svobode in soustanoviteljica poljskega kraljestva velik ugled med Slovani, in da se zajeze ogrske zahteve na vrnitev Ilirske Hrvatske. Tudi državna pisarna in sam knez Metternich se je izrekel za novo tvorbo.⁵⁾

Tako je izšla iz Solnograda datirana odločba cesarja Franca od 13. junija 1816, s katero ustvarja novo avstrijsko kraljestvo Ilirija, ki naj mu pripada celo Koroško in Kranjsko, Goriško in Gradiščansko, vprav stворjena pokrajina Primorska in bivša Ilirska Hrvatska. Po prvotnem namenu njegovih stvoriteljev naj bi novo ilirsko kraljestvo ne pomnožilo le cesarskih naslovov, marveč tvorilo tudi resnično upravno telo. Snovali so se spočetka še celo velikopotezni načrti, ustvariti enotne ilirske deželne stanove, to je reprezentanco za celo ilirsko kraljestvo. Kakega pomena bi bila utegnila postati že sama ta okolnost pozneje za politično življenje Slovencev, moremo danes komaj domisliti! Zunanji politični vplivi kakor tudi notranje razmere pa so novi tvorbi prehitro vzele realnost. Državne finance so vladarja prisilile, da je 1. 1822 vrnil Hrvatski njen ilirski del.⁶⁾ Tako okrnjeno ilirsko kraljestvo ni več ustrezalo svojemu namenu, ki mu ga je vladar nadel, hoteč odrezati Ogrsko od morja in utreti izključno trgovsko pot od morja proti Dunaju. Edino le v naslovu in grbu avstrijskega cesarja se je ohranil še spomin na to tvorbo.

O postanku in usodi avstrijskega kraljestva Ilirije bo natančneje govoriti še na drugem mestu. Tukaj podam le nekaj črtic o postanku ilirskega grba kot zadnjega državnopravnega ostanka ilirskega kraljestva.

Že v mnenju od 1. februarja 1816., datiranjem iz Milana, glede ustvaritve novega ilirskega kraljestva omenja državni kancelar Metternich, da je treba v cesarjevi odločbi naročiti in ukreniti nekaj glede uvrstitve novega naslova v skupno titulaturo, kakor tudi glede grba.

⁵⁾ Državni arhiv na Dunaju, kabinetni spisi cesarja Franca štev. 405/1815.

⁶⁾ Državni arhiv, Kabinetni spisi cesarja Franca, št. 741 iz l. 1821.

Tej Metternichovi želji primerno se v cesarskem patentu od 3. avgusta 1816, ki je ž njim cesar Franc razglasil ustanovitve nove teritorialne tvorbe, glasi: »Glede grba novega kraljestva, potem glede mesta, kjer naj se vstavi v naš avstrijski grb, kakor tudi, kjer se naj vstavi novi kraljevi naslov, slede naše najvišje odločbe.«

V smislu tega patenta je državna pisarna z dopisom od 12. avgusta naročila centralni organizacijski dvorni komisiji, da stavi na enak način, kakor se je to zgodilo glede lombarsko-benečanskega, tudi glede ilirskega grba svoje predloge. Centralna organizacijska dvorna komisija je nato naložila vladnemu svetniku baronu Heinkeju in nadzorniku grbov (Wappeninspektor) Bolzi, da predložita svoje osnutke in sicer prvi dogovorno s profesorjem Wikoschem. Dne 30. septembra 1816. so bili vsi načrti gotovi.

Bolza pravi v svojem poročilu od 30. avgusta 1816, da tvorijo grb novega ilirskega kraljestva naravno grbi onih dežel, iz katerih sestoji. Le glede grba Ilirske Hrvatske je mnenja, da se ta grb — ako tega ne zahtevajo morda politični oziri — izpusti, ker je že sestaven del ogrskega grba.

Po njegovem načrtu naj bi bil ilirski grb razdeljen v štiri polja, ki so razščitena s ščitcem (Herzschild) v sredi in spodaj utisnjenim šilom (eingepropfter Spickel). Ta ščit bi počival na prsih avstrijskega orla.

Dvakrat prelomljeni ščitec vsebuje genealogični grb cesarske hiše, namreč na desni v zlatem polju pokonci stoječega rdečega leva z modro krono in s habsburškim jezikom, na levi pa vojvodski lotrinški rodbinski grb, to je tri drug na drugega postavljene srebrne okrnjene (gestümmelte) orle na poševnem, na desno potegnjenem rdečem tramu v zlatem polju in v sredi avstrijski državni grb, srebrn prečnik v rdečem polju. V prvem polju pa naj bo koroški, v drugem kranjski, v tretjem primorski, v četrtem goriški in v šilu gradiščanski deželni grb.

Dvoglavi orel, ki na njem počiva ščit, je črn z zlato krono in zlatim kljunom in zlatimi kremplji, v desnih krempljih drži meč in žezlo, v levih državno jabolko s križcem; nad glavami pa plava avstrijska cesarska krona. Ščit obdajajo avstrijske insignije redov, namreč na skrajnem robu zlato runo, potem

najbližje temu vojaški red Marije Terezije, spodaj v sredi je Štefanov, potem na desni Leopoldov in na levi red železne krone. Bolza je predložil tudi osnutek svojega načrta.

Od tega predloga se razlikuje bistveno oni vladnega svetnika barona Heinkeja od 10. septembra 1816.

Heinke poudarja, da mu povzroča stavljená naloga nemale težkoče, kajti a.) stara Ilirija je bila geografično na drugem ozemlju nego sedanja, povsem nova tvorba; b.) v času stare Ilirije grbi še sploh niso bili v rabi in c.) biva v novem kraljestvu več povsem različnih plemen in sicer skoro po enakem delu keltska in slovanska, ki se zopet ločijo v Karnce, Karantance, Vende, Hrvate in Venete (!). Novo ustanovljeno kraljestvo ilirsko se more torej smatrati le za agregat več malih pokrajin.

Ustvariti za to tvorbo veliki grb, v katerem naj bodo združeni vsi njeni deli, ni sicer težko. Uvrstiti in sestaviti je (blazonirati) posamezne dele po času, ko jih je pridobila vladarska hiša. Mnogo težkoč pa dela vprašanje, kaj naj bo bodoči heraldičen znak novega kraljestva kot celote. Sicer je odvisno le od izprevida vladarjevega, kak grb naj se sprejme, vendar bodi pri tej odločbi merodajen zgodovinski ali diplomatičen razlog. Heinke je sestavil več načrtov za ta grb. Omenja, da bi bilo najprvo preiskati, niso li pokrajine tvoreče novo kraljestvo bile že kdaj vsaj po večjem delu združene kot celota pod enim vladarjem v dobi, ko so poznali že grbe. S tega vidika se mora glede Ilirije reči, da je bil večji del dežel, ki so sedaj ilirsko kraljestvo, za Karolingov v dobi več stoletij združen v Karantaniji. Če se pregleduje pečate starih karantanskih vojvod, je na njih v ščitu neke vrste panter, podoben onemu v štajerskem grbu, le da je brez plamenov iz žrela in ušes; nahaja se pa tudi nekak nekrilati grif.⁷⁾ Preudariti bi bilo

⁷⁾ Grif — Greif, prihaja od sr. lat. besede grifus (grško γρῦς in predstavlja heraldično žival, ki je v prednjem delu orel, v zadnjem lev in je v glavnem tudi lev (Siebmacher, Wappenbuch, I. str. 19.) Janežič-Bartel prevaja greif — krilati lev, kar ne ustreza heraldični podobi. Tak je n. pr. le benečanski krilati lev; nemški »ungeflügelter Greif« bi se po tej rečenici v gornjem primeru sploh ne mogel prevesti. Tudi Pleteršnik rabi grif.

torej, ali ne bi bilo sprejeti stari heraldični znak z nekaterimi spremembami; tako naj bi se morda, ker sedaj k Iliriji spadajoči del Hrvatske prej še ni bil pod Karantanijo, obrobil ščit z belimi in rdečimi kockami hrvatskega grba ter dala panterju ali nekrilatemu grifu kraljeva krona kot znak novega kraljestva. Ako pa ne bi bilo uporabiti panterja ali nekrilatega grifa, ker se nahaja ta podoba že v štajerskem grbu, ravnalo naj bi se morda po vzgledu Friderika Bojevitega in Otokarja, kralja češkega. Glasom Aventinovih *Annales Boiorum*, liber VII, je namreč Friderik Bojeviti spremenil stari koroški grb iz tega razloga in zato prevzel velfskega v zvezi z avstrijskim prečnikom. Fröhlich pa trdi v svojem delu »*Archontologia Carinthiae*, cap. X, de scuto archiducatus Carinthiae«, da je bil kralj Otokar I., ki je sprejel za Koroško velfski grb, ker je dala ta rodbina mnogo karantanskih vojvod. Zato naj bi se morda tudi za novo Ilirijo izbral tak dinastičen grb v spomin na kakšno slavno vladarsko rodbino, ki je posedovala te pokrajine. Najbolj primeren bi bil rodbinski grb velfski, ki se nahaja že v koroškem ščitu, namreč trije drug nad drugim stopajoči črni levi v zlatem polju. Radi Hrvatske pa naj bi bil rob ali spodnji del ščita bel in rdeč.

Heinke je na tem mestu še pripomnil, da se je po naročilu dogovoril s profesorjem Wikoschem, ki je bil mnenja, da se pregledajo še stari rimski na Ilirijo nanašajoči se novci, ali ne bi bilo mogoče na ta način dobiti starejši heraldični znak. Ko bi se pa opustili vsi zgodovinski oziri in smatralo Kraljestvo Ilirija za povsem novo tvorbo, moral bi se izbrati kakšen znak veličanstva ali suverenitete ali uporabiti ime cesarja kot stvaritelja novega kraljestva. V tem oziru podaja Heinke še nekaj misli glede sestave velikega grba novega kraljestva, v katerem bi bili združeni grbi vseh Ilirijo tvorečih delov ter predlaga, da se vpraša za mnenje še historiograf Hormayer.

Mnenje Martina Wikoscha, profesorja splošne in avstrijske države zgodovine, diplomatika in heraldika na dunajskem vseučilišču, od 17. septembra, je tudi na stališču, da

je treba povzeti ilirski grb od stare Ilirije.⁸⁾ Wikosch navaja njeno zemljepisno lego in najstarejšo zgodovino. Novo ilirsko kraljestvo pa tvorijo vse druge pokrajine nego v stari Iliriji. Noben grb znova združenih pokrajin se ne more rabiti za državni grb, kajti značili bi le del in ne celoto.

V starem veku ni bilo grbov v heraldičnem smislu, vendar je najti na kraljevih in mestnih novcih znamenja, po katerih so jih ločili. Tako je na novcih zadnjega ilirskega kralja Genčija I a d j a, enako na novcih mesta Skadra. Liburnske I a d j e so bile v starem veku znana kot brzojadrna plovila. Na drugi strani je pa na novcih mesta Apolonije (Polena) k r a v a, ki doji tele, obrnjena s telesom proti zahodu in nazaj idoča proti vzhodu.⁹⁾ Na novcu mesta Drača vidimo isto podobo, le da je obrnjena proti vzhodu in gre nazaj proti zahodu. Ista podoba je na novcih kralja Monunija. Na spominskem novcu Napoleo-novem Conquet d' Illyrie je videti isto kravo, na novcu otoka Visa pa ozvezdje, astrum. Po mnenju Wikoschevem bi bilo iz

⁸⁾ Pavel Ritter - Vitezovič, znani hrvatski heraldik in učenjak, podaja v svoji »Stemmatographia sive Armorum Illyricorum delineatio, discriptio et restitutio«, 1701 sliko in popis (idealnega) grba stare Ilirije. V ščitu, okrašenem s krono, je na rdečem polju malo bolj zgoraj v sredi šesterožarna zvezda Jupiter, pod to pa polmesec z gori obrnjenimi rogovi. Pod sliko (str. 1) je tale stih:

Candida, juncta Jovi, stat campo Luna rubente;

Fortunae et fidei viva figura meae,

Candidus est animus, genius quoq; grandibus aptus:

Sed varia summum stat mihi sorte bonum.

Na strani 58. pa podaje še to-le razlago:

»Illyridis, cujus vetustum nomen tot Regnis et Provinciis Romana quondam Monarchia praefecit. Insigne refert Lunae Jovisque albarum in Campo rubeo stellarum conjunctio. In Symbolis Luna Populum significat: et Jupiter ab Astrophilis fortuna major vocatur. Cujus praecipuo sive (ut aiunt) diurno signo ipsa regio subjecta est. Haec conjunctio, juxta Ptolomaeum et alios, inclinatur ad religionem: dat oprimam valetudinem, vitaeque diuturnitatem. His beneficis influentiis potiuntur Illyrides; erga Deum pietate, Principem fide, amore proximum erga omnes sinceritate laudabiles; ingeniosi. sani, proceri, fortes, honesti, et quorum multi decem, nonnulli duodecim, alii et plura vitae lustra, hac etiam tempestate vidimus transigere.«

Francoska Ilirija ni imela svojega grba.

⁹⁾ Cf.: Eckhel, *Doctrina numorum veterum*, 1792, II. str. 152.

teh podob sestaviti drž. grb novega kraljestva. Le-to obsega le primorske dežele, notranje in male dalmatinske otoke. Kot podoba primorskih dežel bi bila primerna ladja, drugih pokrajin pa doječa krava in kot podoba otokov ozvezdje. Te podobe bi se utegnile v enem ščitu takole združiti: ščit bi se mogel razdeliti z navpično črto in vtisnjenim šilom v tri polja. Na desno v črnem polju bi bila zlata ladja brez vesel po starem načinu kot znak Primorja, na levi na zelenem polju bela doječa krava kot podoba notranjih dežel in v vtisnjenem šilu v modrem polju zlato ozvezdje kot znak malih dalmatinskih otokov. Na ščitu pa bi bila kraljeva krona. Ta državni grb bi tvoril srednji ščit ali ščitek, ki bi okrog njega bilo moči uvrstiti grbe posameznih pokrajin v glavnem ščitu.

Do odločitve o vprašanju ilirskega grba potem še dolgo ni prišlo. Razmere za tako rešitev niso bile ugodne. Šele l. 1815. se je uredil srednji grb; tudi so vedne prošnje in protesti Ogrske proti priklopitvi ilirske Hrvatske k Iliriji to tvorbo od vsega početka ogroževale v njenem načrtanem obstoju. Ko je potem cesar Franc dne 1. julija 1822 vrnil Ilirsko Hrvatsko Ogrski oziroma Hrvatski, ni nihče več mislil na rešitev ilirskega grba. Stvarnik ilirskega kraljestva cesar Franc ni nikdar nosil naslova tega kraljestva v svoji titulaturi.

Končno je prememba na prestolu dovedla to stvar v odločilen tir. Neposredno po smrti cesarja Franca priporoča državni kancelar knez Metternich cesarju 2. marca 1835. temeljem kabinetnega pisma od istega dne, ki ga v njem cesar Ferdinand pozivlja, da ukrene primerno glede premembe naslova in grbov, potrebne vsled premembe na prestolu, da se sprememba omeji le na ime vladarjevo. V tem smislu je izšla tudi 5. marca okrožnica na dvorne urade. Na to okrožnico pa se je oglasil vrhovni kancelar grof Mittrowsky v dopisu od 21. aprila, da združena dvorna pisarna še vedno pričakuje vladarjeve rešitve na svoj predlog od 19. septembra 1815. glede velikega cesarskega grba in cesarjevega pečata, ker se navaajo v napisih okrog pečata ozemlja, ki že davno niso več avstrijska, na drugi strani pa ni v njih naslova in grba lombardsko - benečanskega in ilirskega kraljestva. Ta dopis je bil povod za končno ureditev novih grbov.

Ministrska konferenca je v svojem poročilu vladarju zlasti poudarjala, da je v vprašanju novih grbov treba najprvo rešiti predhodno vprašanje, naj se li ustvari za kraljestvo Ilirijo, ki obstoji iz več gubernijev, poseben grb in iz česa naj sestoji. Dva predloga sta, ki jih konferenca vladarju predlaga: prvi, po katerem naj sestoji grb le iz posameznih pokrajin tega kraljestva, drugi pa, da naj grb tvori zlata veslenica (Ruderschiff) na modrem z zobčasto krono pokritem ščitu in sicer bodisi sama zase, bodisi v zvezi s poedinimi deželnimi grbi kot simbol za kraljestvo ilirsko.¹⁰⁾ Konferenci bi se zdel drugi predlog primernejši. Brezdvomno temelji zadnji na svoječasnem predlogu profesorja Wikoscha, čeprav si je osvojil le en del od njega predlaganega grba, namreč tistega, ki naj znači primorske dežele. Ne glede na skoro popolno istovetnost predloga, moremo to popolnoma jasno sklepati iz tega, ker so spisu¹¹⁾ o stvarjenju novega grba še sedaj priključeni tudi vsi trije prej opisani predlogi, ki so jih leta 1816. podali heraldiki Bolza, Heinke, Wikosch. Po predlogu ministrske konference je izšla potem tudi vladarjeva odločba, naslovljena na kneza Metternicha, od 13. maja 1836, ki se glasi: »Glede grba Vam pripominjamo najprvo, da sem za svoje kraljestvo ilirsko sprejel kot skupen grb zlato veslenico v stari obliki na modrem z zobčasto krono okrašenem ščitu, ne da bi bili s tem spojeni dosedanji grbi posameznih delov ilirskega kraljestva.«

Daljnja izvršitev vladarjevih odredb je bila poverjena državni pisarni. Dne 8. junija je predložil potem koncipist dvorne pisarne Vencel Regner pl. Bleyleben, ki ga je bil vrhovni kancelar grof Mittrowskiy pridelil za ta posel državni pisarni v pomoč, heraldičen popis velikega in srednjega grba. Potrebne natančne narise pa je pod njegovim vodstvom izvršil dvorni kancelist Vincenc Bittner.

V svojem poročilu pravi Bleyleben, da patent z leta 1806. ne vsebuje vseh deželnih grbov, ki so se sedaj prevzeli v državni grb, zato je manjkajoče povzel iz uradnih spisov iz let 1790., 1804. in 1805., kakor tudi iz drugih verodostojnih virov.

¹⁰⁾ Državni arhiv, Conf. A, štev. 959/1836.

¹¹⁾ F—1—4c, 5 administrativne registrature zun. min. na Dunaju.

Jeseni leta 1836. je bila potem izdana uredba glede novih grbov in naslovov. (Tudi »Laibacher Ztg.« 1836, št. 143.)

Ilirski grb vidimo tukaj v velikem in srednjem državnem grbu. V prvem je spodnje srednje glavno polje grb kraljestva Ilirije ter temu pripadajočega, kakor tudi najbližje ležečega ozemlja. To polje je trikrat počez, potem podolžno zgoraj in v sredi v štiri, spodaj pa v dva ščita deljeno in sredi spodnje vrste vtisnjeno tudi zapognjeno šilo. To glavno polje ima srednji ščit, ki je pokrit s kraljevo zobčasto krono in predstavlja na modrem polju zlato veslenico v stari obliki. Okrog tega srednjega ščita pa so uvrščeni grbi koroški, kranjski, Slovenske Marke, Furlanije, Trsta, Istre, Gradiščanskega in Goriškega ter Dubrovnika, Zadra in Kotora.¹²⁾

V srednjem grbu pa se nahaja ilirski grb na desni strani pod onim lombardsko-benečanskega kraljestva.

V vseh treh naslovih je naslov kralja ilirskega na zadnjem mestu avstrijskih kraljevin, za Galicijo in Lodomerijo, kakor je to že leta 1816. predlagala državna pisarna v dopisu z dne 10. julija 1816 centralni organizacijski dvorni komisiji.

Ti naslovi in grbi so ostali nespremenjeni tudi po nastopu vlade cesarja Franca Jožefa. V § 8 marčne ustave od 4. marca 1849. so se grbi in barve cesarstva in posameznih kronovin izrečno potrdili in kraljestvo ilirsko navedlo v § 1 med avstrijskimi kronovinami. Šele z odločbo od 10. okt. 1915. drž. zak. št. 327, sta se na novo uredila srednji in mali grb. Izginil je iz srednjega grba takrat skoro neopaženo tudi grb Ilirije. Ostal pa je še v nespremenjenem velikem grbu in v vseh treh naslovih.

Danes pa je tudi to le še zgodovinska reminiscenca.

¹²⁾ Glej tudi: dr. Martin Malnerič, Avstrijsko kraljestvo Ilirija; Čas 1914; str. 200 in sl.

Lastnina in zakonodaja o stanovanjih.

Dr. Francè Goršič.

Kadar se preobrazuje družba ali nje gospodarstvo, se vselej preoblikuje tudi pravo, t. j. notranji red družabnih zaednic. V tem smislu »socialno« ni zgolj javno pravo, ampak tudi zasebno pravo, ki ustvarja v prvem redu pravice in dolžnosti zaednic in šele podredno tudi pravice in dolžnosti poedincev. Ker živimo med ljudmi, ne more nihče od nas imeti nikaškega svojega »individualnega območja« v prav nobenem smislu, ne v gospodarskem, ne v sociologičnem, niti v pravnem. Pravno življenje je del socialnega življenja; pravo služi družbi, ne zgolj poedincu, a pravo ne ščiti zgolj interesov družbe, ampak interese družbe in poedincev; kjer nastane kolizija, imajo prednost interesi družbe; pravo je socialna funkcija.

Premi nasprotek pravnosociologičnega naziranja je rimskopravno načelo, da mora služiti pravo zgolj individuu, češ da je individuum sam sebi svrha. Individualistični teoriji je družba zgolj sredstvo te svrhe. Zelo značilno je izražen ta princip v žarišču lastnine. Rimljani nikdar ne bi bili trpeli, da bi bil kdo branil individuu lastnino upravljati neodvisno, brez omejitev in če treba tudi proti interesom družbe in celotnosti.

Ni, da bi se navduševali za teorijo najskrajnjih socialistov, ki jim je lastnina le posledek družabnega reda, češ, kmalu se uverite, morda prej, nego vam bo ljubo, čisto gotovo takrat, ko bodo izčrpani prirodni zakladi — ta reč je baje že čisto blizu! —, da more človeška družba poedincem rabo in porabo čisto drugače in koreniteje urediti, nego se vrši to sedaj. Vendar je po zaslugi Léona Duguíta dognano in splošno priznано, da mora i lastnina služiti družbi i n poedincu, ne zgolj poedincu. Reforma zasebnega prava v smislu tega nauka je vprašanje našega časa. Gre za to, da se dosedanje zasebno pravo, ki ima od rimskih vplivov čisto individualističen značaj, preobliči v takšno soci-

alno pravo, ki bo časovnemu duhu in evoluciji človeštva čim najbolj ustrezalo. Vprašanji sta potem: do katere meje lastnino utesniti ter kako utesnjavo izvesti. Te besede niso čisto nič revolucionarne, temveč nedolžne so in deloma že anahronistične. Problem se je pri nas oficialno že pretresal. Zaključek čitamo v členu 37. Vidovdanske ustave: »Lastnina je zajamčena. **Iz lastnine izvirajo tudi obveznosti. Ne sme se uporabljati na škodo celotnosti. Vsebino, obseg in omejitve zasebne lastnine določa zakon.** Razlastitev zasebne lastnine v splošno korist je dopuščena po zakonu proti pravični odškodnini.« Pustimo v nemar, ali je v teh določbah kaj osnove za moderno zemljiško reformo, in ugotovimo zgolj, da smo mi problem zgrabili pri negativni strani in dosti obotavneje, kakor so storili Nemci¹⁾ v svoji ustavi. Določbe o obveznosti lastnikov, o uporabi lastnine na škodo celotnosti, o vsebini, obsegu in omejitvi lastnine, o razlastitvi, — vse te določbe tvorijo del naloge naše prihodnje zakonodaje ali takozvanega, tolikrat napačno pozivanega »izenačenja zakonov«. Svoje misli o izenačevanju zakonov sem povedal že drugje²⁾ in rečem še enkrat, da dobimo svoj novi obči grajanski zakon vsekako šele čez več desetletij. Ako ga bomo dobili prej, bo za nič.

Namenil sem se preiskavat, kako je v ustavne določbe o lastnini segla zakonodaja o stanovanstvu. Izhodišče je priznано osnovno načelo zasebnega prava, da je lastnina pravica, da smeš s stvarjo samovoljno ravnati in od ravnanja vsakogar izključevati, če tega ne brani zakon ali pravica drugih oseb. Ako ti lastniku zabrani stanovanski zakon, da s stanovanji v svoji hiši ne smeš prosto razpolagati, marveč da moraš trpeti, da stanovanja oddaja mesto tebe državno oblastvo, tedaj je vršba tvoje lastnine utesnjena, in vprašanje je, so-li omejitve pravilno podvedli pod vidike ustavnih določb o lastnikovih obveznostih, neškodljivi vršbi, vsebini, obsegu, omejevanju in

¹⁾ Nemška ustava določa v splošnem (čl. 153.), da je zasebna lastnina zaščitená, toda vsebina in omejitve lastnine se bosta ravnali po zakonih. Potem veli: »Lastnina obvezuje, nje uživanje naj služi hkrati i občni blaginji«.

²⁾ Glej o tem mojo razpravo: »O izenačevanju zakonov« v Slovenskem Pravniku 1920. I. (XXXV.), str. 248—255.

razlaščevanju lastnine. Očitno se vtika javno pravo v zasebnopravno sfero hišnih lastnikov. Gre za odpravljanje ali vsaj omiljevanje stanovanske bede, torej za javnopravne ukrepe popolnoma socialnopolitičnega značaja, za i z r e d n o socialno zaščito šibkejših slojev, ki je povzročena po posledicah svetovne vojne. Formula za to izredno zaščito je dana v splošnem že s tem, da bodi zaščita tem krepkejša, čim večja je stanovanska beda, ter da prenehaj zaščita takrat, ko bo stanovanska beda zadosti omiljena, če že ne odpravljena. S tem je hkrati razvit program podiranja izredne stanovanske zaščite: podor je v okviru naše razprave tudi časovno ostro določen, ker se prične z dnem uzakonitve ustave (28. junija 1921 l.) ter se konča s prenehanjem zadnje stanovanske zaščite (dne 31. decembra 1924 l.) Od konca l. 1924 dalje gori rečene izredne omejitve lastnine ne bo nobene več. Mogoče bo govoriti le še o redni omejitvi lastnine, kakršna bo določena po zakonih, bodisi pri nas še od prej veljavnih, bodisi izenačenih novih.

Gre torej za podor socialne zaščite in za restitucijo lastnine hišnim lastnikom, za osvoboditev njihove lastnine od izrednih, po javnih interesih zaukazanih, zato po javnem pravu postavljenih omejitev. Ko so proglašali našo ustavo, je bil že premagan prvotni partikularizem stanovanskih predpisov, ki je bil v letih 1919 in 1920 tako neverjetno pester. Imeli smo namreč za celo državo le še dve »uredbi« o stanovanjih in zakupih zgradb, in sicer eno (z dne 8. aprila 1921) za ozemlje stare kraljevine Srbije ter Črne gore, in drugo (z dne 21. maja 1921) za vse ostalo ozemlje kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Vzkraj te-le druge uredbe o stanovanjih je veljal v Sloveniji hkrati še pokrajinski pravilnik z dne 17. oktobra 1921. Obe ti dve naredbi sta bili v Sloveniji v veljavi po proglašeni ustavi tja do 31. decembra 1922, ko sta v veljavo stopila novi zakon o stanovanjih z dne 30. decembra 1921 in novi pravilnik z dne 29. novembra 1922. Kajti obe prejšnji naredbi, i uredba i stari pravilnik, sta bila po predpisu čl. 130 ustave v roku enega meseca predloženi zakonodajnemu odboru v pregled. Ker zakonodajni odbor v postavljenem roku 5 mesecev ni bil o njih izdal nobene odločbe, med pravniki ni bilo preporno, veljata-li naredbi od dne 28. decembra 1921 dalje v Sloveniji kot zakon,

marveč enotno mnenje je bilo, da imata i uredba i pravilnik legis vigore³⁾ Odkar imamo ustavo, zabeležiti se morata dva štadija stanovanske zakonodaje: 1.) prvi štadij v dobi od 28. junija 1921 do 31. decembra 1922, v kateri sta veljala stanovanska uredba in »stari« pravilnik najprej kot naredbi (do vštetega 27. decembra 1921), potem pa kot zakona (od 28. decembra 1921 do konca);

2.) drugi štadij v dobi od 1. januarja 1923 do 31. decembra 1924, v kateri veljata novi zakon o stanovanjih in »novi« pravilnik.

Preko teh dveh štadijev nas želi dovesti zakonodajavec dne 1. januarja 1925 do normalnih razmer, ko se bo vmešavanje države v razmerje med lastniki in najemniki vsaj raz javno-pravno najemniško-zaščitno stališče nehalo.

Stanovansko zakonodajo karakterizujejo tri pglavitne omejitve:

- a) glede osnavljanja najemnih pogodb;
- b) glede prestanka rabokupnih (najemnih in zakupnih) pogodb, in
- c) glede določanja najemnin in zakupnin.

Ad a). Osnavljanje zakupnih pogodb za prostore, ki ne spadajo v kategorijo stanovanj, je bilo v Sloveniji že v I. dobi prosto. Najemnih pogodb za stanovanja in stanovanske dele pa najemodajavci niso smeli prosto sklepati, marveč stanovanja so stanovanska oblastva dodeljevala osebam, ki so bile v čl. 20 uredbe navedene. Načelo »zasege« ali »rekvizicije« stanovanskih prostorov je tu opuščeno izvzemši zasege poslovnih prostorov pri takozvanih gradbenih nalogih, s katerimi se nam tu ni pečati. Vendar pa je bil pojem dodeljevanja široko zasnovan, kajti ni obsežal samo razpolaganja s praznimi pro-

³⁾ Ker je ministrstvo za socialno politiko do meseca decembra 1922 često celo proti besedilu, skoro vedno proti duhu zakonov o konkretnih sporih odločevalo, dasi nadzorstvene pritožbe na III. inštanco niso bile dopustne, sklepamo, da so trdili nekateri pravniki, da so drugačnega mnenja. Gotovo je, da so prekrški zakonov destruktivno vplivali, saj je bila beseda o vrhovnih čuvarjih stanovanskih zakonov v oni dobi publica.

stori, za stanovanje primernimi, ter s stanovanji in stanovanjskimi deli, ki so se prestali uporabljati, marveč »dodeljivi« so bili tudi stanovanski prostori, ki so si jih bili lastniki pridržali, pa jih niso uporabljali; ki upravičencem niso bili nujno potrebni, ker so le-ti imeli dvoje ali več stanovanj; ki so se uporabljali v druge, ne v stanovanske namene; ki so bili po 1. juliju 1914 l. prenamerjeni v poslovne prostore; ki so bili v posesti nadležnih tujcev, ki so se bili priselili v dotični kraj po 1. juliju 1914. Izjemoma in v mejah dejanske potrebe so se smeli dodeljevati prostori privatnih oseb in društev za državne urade ter javne humanitarne in kulturne institucije. Dodeljevanja so se vršila, ne da bi bil poprej zaslišan lastnik. Državno stanovansko oblastvo je supliralo pogodbeno voljo najemodajavcev. S pravnomočnostjo dodeljevalnega odloka je bilo najemno razmerje med lastnikom in dodeljencem osnovano z učinkovitostjo od dneva, ki je bil v odloku označen.

Zakonodajavec je menil, da je bilo do 31. decembra 1922 zadosti časa, da so se v stanovanske svrhe prižegnili vsi primerni prostori, ter je nameraval stanje po 31. decembru 1922 ustaliti. Ako i tu izvzamem gradbene naloge, ki so v tej dobi celo proširjeni na bogatine brez lastnih hiš v državi (tem se zasezajo sedaj stanovanja!), so izginili sedaj še zadnji sledovi »zaseg« in »rekvizicij«. Stanovanska oblastva dodeljujejo poslej le izpraznjena stanovanja in pa stanovanja tistih najemnikov, ki so si postavili v istem kraju novo zgradbo. Podor prejšnjih omejitev je znaten, kar se tiče predmetov najemnih pogodb. Osnavljanje teh pogodb pa je isto, kakor je bilo prej, je le to novo, da mora biti pred dodelitvijo zaslišan lastnik, zlasti če uveljavlja utemeljene razloge zoper osebe, ki tekmujejo za stanovanje. Pametna praksa stanovanskih oblastev bo morala brez dvojbe supletorično popolniti zevajočo vrzel, kadar bo šlo za prosivce stanovanj, lastniku sorodne ali mu iz drugih razlogov bliže stoječe (nameščence, služabnike, sopodjetnike itd.)

Ad b). Glede prestopa najema in zakupa so bili v I. dobi precej nadrobni predpisi. Najemodajavec je smel najem odpovedati pod gotovimi pogoji, če mu je bilo stanovanje za osebno stanovanje samemu neizogibno potrebno, če ni bilo pla-

čila najemnine 30 dni, če je najemnik kvaril stanovanje, kršil hišni red ali se razžalljivo ponašal, če se je morala zgradba podreti ali prezidati, če je bilo stanovanje potrebno podjetju lastniku za nove nameščence, če končno najemniku tujcu ni bilo treba stalno bivati v ozemlju kraljevine. Poslovni prostori so se smeli odpovedati iz treh gori rečenih razlogov (zastanek plačila, poškodba stanovanja in kršitev hišnega reda oz. razžalljivo ponašanje), razen tega pa tudi, če so lastnik in njegovi otroci neizogibno potrebovali prostore za izvrševanje obrta ali za vodstvo trgovine.

V drugi dobi je nameraval zakonodajavec to vprašanje v načelu podvesti pod materialnopravne in civilnopravne predpise pokrajin. Ne da bi se mogel tukaj pečati s to točko, rečem le, da bode obilica pravnih dokazov, da zakonodajavec ni imel sreče. Kot odpovedni razlog veljaj, če je najemnikovo ponašanje razlog za odpoved po občnih zakonskih predpisih, ki veljajo v pokrajini, dalje če zaostane najemnik s plačilom najemnine zaporedoma dva meseca. Olajšani sta odpovedi zaradi nastanitve lastnikov v stanovanjih lastnih zgradb ter lokalov zaradi opravljanja trgovine ali obrta. Edinole odpovedovanje stanovanj in poslovnih prostorov zaradi zidanja novih zgradb namesto starih spadajo še pred upravnimi (stanovskimi) oblastmi.

Ad c). V prvi dobi je bila zakupodajavcu puščena prostost, da se pogodi za zakupnino za prostore, ki niso spadali v kategorijo stanovanj. Prav taka prostost mu je bila puščena za najemnino tistih najemnikov, ki so imeli nad 25.000 Din letnih dohodkov. Ako se v rečenih primerih pogodnika nista sporazumela, je določilo zakupnino oziroma najemnino stanovsko oblastvo. V vseh ostalih primerih se je morala določati najemnina na podlagi ugotovljene osnovne najemnine z dne 1. julija 1914. leta, ki se je normalno pomnoževala štirikrat, pri ekonomsko slabotnejših najemnikih trikrat, a pri dobro situiranih najemnikih z dohodki 15.000 do 25.000 Din na leto šestkrat.

V drugi dobi določa rabokupnino razsodišče le, kadar nastane spor, zakaj prvenstveno jo določajo stranke sporazumno celo tedaj, kadar se je stanovanje stoprv dodelilo. Vsi rabokupci pridržijo svoje prostore (stanovanja in lokale) načeloma

do 1. januarja 1925. leta za dotedanjo ali za sporazumno določeno rabokupnino ali pa za cene, ki jih odredi razsodišče, če se stranki ne moreta sporazumeti. Razsodišča rešujejo spore o višini rabokupnine tako, da upoštevajo krajevne razmere, stanje in vrednost zgradbe, pravično amortizacijo vložene glavnice, davke in ostale stvarne in osebne razloge lastnikove, najemnikove in oseb, ki stanujejo ž njim v istem stanovanju, pa niso najemnikovi rodbinski člani. Tako odrejena rabokupnina velja za ves čas, dokler velja zakon o stanovanjih, razen če se močneje izpremene stvarne in osebne razmere.

Jasno je, da so bile v obeh dobah stanovanske zakonodaje najemnine pomaknjene v ospredje rabokupnin. V prvi dobi je bila uravnava takšna, da smo po pravici govorili o izjemni socialni zaščiti najemnikov. Ta zaščita v drugi dobi sicer ni popolnoma podrtá, vendar pa je podor velik in zato tako občuten, ker so ostali stalni nameščenci v državnih in javnih službah brez sredstev, s katerimi bi mogli plačati zahtevane poviške najemnin. Toda dodobra vidimo, da o izredni zaščiti raboprodajavcev, torej predvsem lastnikov nikakor ni dopustno govoriti. Ne gre za nikake privilegije lastnikov, niti za individualiziranje lastnine, niti za nobene redne ali izredne utesnitve obveznega prava, marveč gre zgolj za podor in odpravo izredne javno-pravne omejitve lastnine.

Ko odpravlja država socialno zaščito najemnikov in s tem ukrepe, ki so bili povzročeni po izrednih odnošajih v vojni in po vojni, moramo biti nekoliko previdni ob preiskovanju, ali in do katere mere pomenja podor ukrepov pojav, da peša lastnini socialni značaj. Ako smo označili zaščito šibkejših slojev na breme lastnikov za izredne ukrepe, tedaj bi morali v protistavi govoriti o rednih omejitvah, rednih v tem smislu, da imajo v veljavi ostati tudi še potem, ko se bo takozvana najemniška zaščita končala. Očitati novemu stanovanskemu zakonu nesocialnost, iz samih notranjih razlogov nikakor ni pravilno.

Toda očitek poteka v prvi vrsti od dejstva, da je podor zaščite najemnikov prenenaden in prenagel. Zdi se, da sta nenadnost in naglica vendarle v ozki zvezi s pravnim individualizmom, ki se krepko ojačuje. Gre za duhá, ki je navdajal ta

pokret. Zgodovina postanka novega stanovanjskega zakona je dokaz⁴⁾, da zmaguje individualistični duh na vsej črti.

Vprašanje je, bi-li bil današnje dni sprejet čl. 37. ustave v tej obliki, v kateri je. O socialnem razumevanju lastnine je težko govoriti. Ali bo ostal čl. 37. ustave gol obet? V času, ko se vrše dela za kodifikacijo civilnega prava, je treba nato opozoriti. Novi načrt zakona »o pomaganju gradnje malih stanova« se oslanja na nekatere moderne vidike. Njega usoda nam že v bližnji bodočnosti odkrije gotovost, ali se motimo ali ne. Morda imajo tisti prav, ki pozivajo na pazko z besedami in peresom.

Listek.

Službene Novine.

V naši pisarni je tako naneslo delo, da je šef naročil meni, ki sem najmlajši, da stopim v knjižnico in prosim Službenih Novin. Službene Novine, je dejal, niso kakršnikoli dnevnik po 4 kronce posamezni izvod — komaj si ga pogledal, že si ga prebral in lahko vanj zaviješ klobaso. Nego v Službene Novine lahko zamotaš kar celega prešiča in so Službene Novine — kapo dol! — uradni list vesoljne kraljevine, podlaga in steber javnega reda. Naj si jih torej izprosim, je dejal, in naj potem pogledam, ali je ali ni notri objavljena naredba ministrstva saobračaja broj toliko in toliko, vsebine take in take. Ako ministrstvo veruje v Boga in spoštuje zakone, bi naredba morala biti objavljena. Kajti ni dovolj, je dejal, da je naredba sklenjena in spisana na beli list papirja, kakor poje pesem, nego je povrh še treba, da je dana na znanje onim, kateri se naj po njej ravnaajo. Ni nemogoče, je dejal, da je spričo obilnih drugih poslov — koliko je treba konferenc z volilci in shodov in agitacije! — ministrstvo pozabilo na objavo. Take opustitve načeloma ne bi bilo pozdraviti, ker bi se kosala s strogim besedilom zakona. Ali bi bila v navzočem

⁴⁾ V drugi polovici meseca novembra 1921. leta sem se udeleževal takozvane stanbene konference v Beogradu, na kateri so bili pod vplivom najmočnejših političnih strank zapovrstjo zavrženi kar trije osnutki stanovanskega zakona. Moderne vidike (n. pr. one češkoslovaškega zakona o stanovanjih) so dosledno zavračali, Hic niger est... je veljalo zanj, kdor se je preveč eksponiral.

primeru stranki v prid, stranka bi pravdo dobila! Ako pa ministrstvo ni pozabilo in je naredbo objavilo, potem seveda ministrstvu vso čast! Toda bo za stranko slabo.

Rekel sem, da sem razumel in da grem in da bom načeto jabolko pojedel, čim se vrnem.

Pa mi je pisarna enodušno svetovala, naj jabolko vzamem s seboj. Ganjeni so izrazili upanje, da se še kdaj vidimo, oblekel sem suknjo, blagoslovili so me, spremenili so me do galoš in sem šel in me je po poti grela prijetna zavest, kako me čisla in ljubi pisarna.

V knjižnici prebiva prijazno in veselo pleme. Vprašali so me, katero številko da želim Službenih Novin in od katerega dne.

Odgovoril sem, da me spričo njihove prijaznosti jako boli, da jim ne morem služiti v označeni smeri. Marveč da mi je baš poverjena naloga, da izsledim dotično številko in njen datum. Vse kar vem, da je broj zadevne naredbe ministrstva in njena vsebina.

Veselo so se mi nasmejali in so dejali: »Evo!« Med oknom je stala prostrana miza, na mizi se je dvigal orjaški stolp papirja — bile so Službene Novine.

Rekel sem: »Hvala!« in da jo bom koj imel pri škricu, zadevno naredbo. Samo v kazalo da bom pogledal in bo delo opravljeno, še prestopil se ne bom z ene noge na drugo.

Vesela gospoda v knjižnici pa me ni pustila in me je silila, naj slečem suknjo, naj si vzamem stol in nanj sedem, da jim ne odnesem spanja. Naglica da ni nikdar dobra in da je še oni malo počakal, ki je s črešnje padel. Kar se pa tiče kazala, da ga Službene Novine nimajo, ga niso imele in ga ne bodo. Ako bi ga imele, ne bi bile več Službene Novine.

Stali so okoli mene in se prijazno režali in potem je eden vprašal, ali vsaj vem, s katerega dne je ona naredba, ki jo iščem.

Odgovoril sem po pravici, da dneva ne vem. Ministrstvo sabobračaja da je preobloženo z drugim delom — konferenc je treba z volilci in shodov in agitacije — pa je pozabilo, da zapiše pod naredbo dan. Vendar da goji naša pisarna v svojem nedrju rahlo slutnjo, da je bila naredba izdana in podpisana maja ali junija prošlega leta, mogoče en mesec ali dva prej, mogoče en mesec ali dva pozneje, dosti večji nemara da ne bo razložek.

Točni ti podatki so gospodo jako razvneli, potrepali so me po ramah in so z združenimi silami s papirnatega stolpa sneli gorenjo plast, da je odgrnjen ležal pred mano list od 1. maja.

In so se še dolgo smejali in je človeku v radost in je njegovi duši v lek, če pride med tako prijazne in vesele ljudi.

Pričel sem čitati in iskatj in moram odkrito priznati: dalj ko sem čital, bolj me je zanimalo in mi je bilo jako žal in sram me je bilo tudi, da sem kulturen delavec, pa nisem dosihdob poznal Služ-

benih Novin. In je list jako obsežen in bogat in sem potreboval debeli dve uri, da sem prišel eni sami številki do konca.

Kako pestra in zanimiva je listu vsebina, vseh mogočih se tiče odnošajev človeškega življenja! In vendar ni vrstice, kjer bi bila tudi le za las prekoračena meja dostojnosti. Vsakemu otroku ga lahko daš v roke brez škode za njegovo dušo! To je šteti listu v posebno pohvalo.

Najnovejšim poročilom iz narodne skupščine in zakonodavnega ji odbora — jedva so stara dva meseca ali tri — slede enako aktualne književne beležke, tik za njimi ti omami oči in dušo impozantni cenik knjižnih novosti iz založbe gospoda Geze Kona. Bereš ga in ga s slastjo prebereš, nadaljuješ čitanje, pa se ti nudi v sledečih stolpcih pregled najnovejših patentiranih izumov, opremljen s premnogimi umetniško zasnovanimi slikami. Kdor je trgovec, srce se mu bo širilo nad nebrojnimi oklici za razne nabavke: drv in stolov, črevljev in federštala, mostov in konca in paprike. Koliko pobude in prilike za domačo trgovino in industrijo tiči v teh oklicih. Na cesti leži denar in kliče in miče in vabi srce! Razpisuje n. pr. okrajna oblast v Skoplju ali pri Skoplju ofertalno licitacijo za nabavo uradnega pečata. Pečat je jako stvarno popisane in podrobno tudi in je popisu posneti, da gre za običen pečat z orlom, okoli orla je napis in bo nabava pečata stala, ako ne 50 Din., 40 gotovo. A je razpis dolg in lep in med brati vreden 100 Din. in ni dvomiti, da je bil uspešen tudi in da se je zlasti slovenska industrija odzvala razpisu v čim častnejšem številu.

Človek bi samo čital in ne bi ne jedel ne pil! Morali so me spomniti, da je že opoldne in naj popoldne le zopet pridem — na veselo in zdravo svidenje!

Prišel sem popoldne in še sem užival tri obširne strani samih oklicev, tikali so se štamparskih krivic zoper čast, in mislim, da so ti oklici važni za vsakogar in za vse v kraljevini SHS, drugače ne bi bili objavljeni v Službenih Novinah. Za štamparskimi oklici so se vrstili vojaški begunci, kdaj so ušli in koliko so na životu odnesli državnega veša, kar ne bi bili smeli, tako jim Boga!

In potem je prišlo ono, kar me je posebno zanimalo: pozivi odmetnikom. Veličansko!

Ibiš, Velja in Arif Melić so tristroki ubijalci, odeti v belo arnavtsko nošo. Odrekli so spoštovanje in pokorščino vidovdanski ustavi in vrlim našim orožnikom in se vdali neugodnemu hajdukovanju. Tako početje ni ljubo ne Bogu ne ljudem! Zato so pozvani, da se v roku od dvajset dni po objavi v Službenih Novinah sami izroče bližnjemu oblastvu. Ako tega ne store, preklicani bodo jadni grešniki kot odmetniki in vsakomur bo prosto, jih ubiti. Ako jih dobe in se bodo dali. V obrambo svojih pravic in da ne zamude roka naj se Ibiš, Velja in Arif brez odloga naroče na Službene Novine, ki

stanejo za celo leto 300 Din., a je treba naročnino vsaj za pol leta plačati naprej pri upravi državne štamparije.

Kaka divja romantika dehti iz tega in iz obilnih enakih pozivov, kako krvava in neusmiljena in zraven pristna in vseskozi domača!

Moj najstarejši, ki hodi v četrti razred, me vedno naganja, naj mu kupim »Roparjevo nevesto« in »Fra Diavola« in »Mussolina«, take knjige da se mu zde najlepše.

Jaz mislim, naročil mu bom Službene Novine. Deca razodeva že v zgodnjih letih osebna in posebna nagnjenja, ki jih je treba preudarno gojiti. Pa če tiče v mojem najstarejšem darovi za razbojniško stroko, posveti naj svoje zanimanje vsaj domačemu razbojništvu, da se mu bo hkratu širilo domoznanstvo in krepila ljubezen do širne naše domovine.

Še druge vrste oklici pretresajo dušo pazljivemu bravcu.

Nikiti Jukiću je ušla žena in se je vrnila k staršem, da živi po nebrzdani svoji volji, pleše kolo in je sladko. Pa daje globoko užaljeni sprog to na znanje vesoljnemu svetu od Triglava do Vardarja in se ji svečano odreka, da mu ni več žena in da je razdedinjena in kdor bi ji kaj posodil ali zaupal, od njega naj nikar ne išče povračila.

Ali jo lahko vsakdo ubije, čim poteče dvajseti dan, ni povedano. Vsekako je pohvale vredna obzirnost, da se žene najprej blagohotno opozore v Službenih Novinah. Slovenci take obzirnosti ne poznajo in se v zeleni Štajerski ubijajo zakonci drug drugega brez slehernega prejšnjega oklica. Tu se nudi hvaležno polje delovanju naših posvetnih in cerkvenih oblasti.

Delal sem povprečno po osem ur na dan in sem bil po preteku enega meseca gotov s Službenimi Novinami od maja in junija. Žetev je bila bogata: vrgla mi je snovi za 15 novel, tri drame in en šalji listek. Sedel sem že en mesec, že so me čislali v knjižnici kakor svojega človeka in so me pošiljali dopoldne po hrenovke in sem pre-delal ta mesec še april in julij in mi je obogatelo gradivo za nadaljnjih pet novel, za eno ljudsko igro s petjem in s plesom in za eno pantomimo.

Postal mi je bilo v teku časa tudi jasno, zakaj Službene Novine nimajo kazala. Kazalo ni mogoče ob tako obširni in mnogovrstni vsebini. Kazalo bi bila katastrofa in smrt. V svrhu kazala bi se morale izpremeniti Službene Novine vse in v vsem.

Hotel sem se lotiti še marca meseca in avgusta, pa me je šef pozval v pisarno in me vprašal, ali sem našel, kar mi je bilo naročeno.

Zahvalil sem se za izkazano mi zaupanje in še posebe za ugodno priliko, ki mi je obrodila snovi za pet letnikov »Zvona«.

Če sem našel ono naredbo? je rekel šef.

Naredbe nisem našel, sem dejal. Ali drugače da so Službene Novine izborno urejevane — družinski list da so v najboljšem pomenu besede za vsakogar in zlasti za trgovinske in odmetniške kroge.

Rekel je, da me bo v pravdi predlagal za veščaka, pričo o merodavni okolnosti, da Službene Novine niso objavile zadevne naredbe. Ali se upam na to priseči?

Odgovoril sem, da mislim, da za mesece april, maj, junij in julij lahko prisežem. Razen če je bila naredba skrita v kakem izkazu živinskih kužnih bolezni, teh izkazov, da nisem vseskozi natančno prečital. In sem pripomnil, da imajo Službene Novine po mojem trdnem prepričanju eno samo napako, ta je, da nimajo posebnega kotička za šahiste.

Nato je dejal šef, da jim ve še za drugo hibo, bistvenejšo in dalekosežnejšo. Ta hiba je, da objavljajo včasih zakone in naredbe. Te objave očitno da ne spadajo v Službene Novine, ampak jim kvarijo le celotni in enotni značaj. Po njegovem mnenju naj bi se zakoni in naredbe kratkomalo izločile iz Službenih Novin. Ako se zakoni in uredbe baš morajo objavljati, naj se objavljajo posebe. Le Službene Novine, je dejal, naj se ne skrivajo z njimi. V novi izčiščeni obliki potem Službenim Novinam ne bo odrekati one višine, ki je primerna lepi in važni njihovi nalogi.

Mislil, šef ima prav. Kakor vedno!

Fr. Ž

Književna poročila.

1.) Dr. Josip Šilović: *Zaštita djece. Sadaanje stanje i pogled u budućnost.* Naklada »Narodne Zaštite«. Zagreb 1922. Strani 1 — 92.

2.) Dr. Josip Šilović: *Vanbračna djeca.* Naklada »Narodne Zaštite«. Zagreb, Kr. zemaljska tiskara 1922. Str. 1—11.

Pisatelj teh dveh brošur je poznati kriminalist vseučilišča v Zagrebu, obenem predsednik »Narodne zaštite«. Stiki kriminalistike s filantropičnimi cilji so podani sami po sebi. Za modernega kriminalista je povsem jasno, da mora uveljavljati nauke svoje vede o generalni in specialni prevenciji, predvsem tam, kjer zaležejo največ: pri mladini. Tako vidimo, da je Šilović že l. 1900 izdal prvi svoj spis o zapuščeni i zločinski mladini, da pa je ostal svoji takrat si stavljeni nalogi, prispevati vsepovsod k poboljšavanju mladine, zvest do zadnjega, to pa ne samo s svojim peresom, večjim enako v učenih delih kakor v poljudnih razpravah, ampak tudi v prak-

tičnem življenju. Lahko rečemo: kjer je bilo treba kaj karitativnega dela v Zagrebu, na Hrvatskem, Šilović mu je bil vedno duša. On pa se ne vklepa v tesne meje svoje domovine, njegov pogled je obrnjen vedno in vedno tudi v tujino, da se okoristi s pridom vseh dobrih novih idej, ki vzniknejo pri drugih kulturnih narodih.

V letu 1920 je bil drugi mednarodni kongres za zaščito dece v Bruslju. Na tem kongresu sta zastopala našo državo dr. Šilović in pa dr. Miloš Popović. V prvonavedeni brošuri podaje Šilović obširno in zelo poučno poročilo o tem kongresu. Prinaša mimo drugega vrlo znamenit pozdravni govor belgijskega ministrskega predsednika Carton de Wiarta, zatem statut »mednarodnega udruženja za zaščito dece«, oboje v dobesednem prevodu.

Posebna knjiga, ki je bila izdana o tem kongresu, je prinesla vsa izvestja posameznih zastopanih držav o sedanjem stanju zaščite dece v Belgiji, Kanadi, Danski, Španski, Zjedinenih državah sever. Amerike, Francoski, Veliki Britaniji, Grški, Luksemburgu, Maroku, Norveški, Nizozemski, Poljski, Portugalski, Romunski, Kraljevini SHS, Švedski, Švici in Češkoslovaški. Iz vseh teh poročil nam je podal Šilović najvažnejše, pri tem pa mestoma zavzel takoj svoje kritično stališče, n. pr. k naredbi, s katero je naša vlada prenesla vse agende oblastnega odbora za zaščito dece in pa vso brigo za vojno siročad na ministrstvo za socialno skrb. Iz vsega nazorno, kolikor toliko tudi komparativno podanega materiala se utegne mnogokaj razbrati, kar še daleko ni dovoljno upoštevano — pri nas. Opozarjamo n. pr. na velehumano stališče, katero zavzema Norveška napram nezakonski deci, opozarjamo na češkoslovaški zakon, ki urejuje glede mladoletnikov posejanje kinematografskih predstav. Šilović graja, da se je že po kongresu po nalašč sklicani anketi sestavljeni pravilnik o državni zaščiti dece in mladine v zakonodavnem odboru narodne skupščine pokvaril, ker je vse to delo odvezel avtonomnim telesom in jih izročil — uradnikom; zahteva, da se zakon spremeni v smislu enketinega predloga, in to skoro, »dok se ne uništi posvema i ono, što je na tom polju do sada dobro učinjeno. Zaštita djece i mladeži je čista socijalna agenda koje se ne da uspješno obavljati birokratski, već samo socijalno«.

V zadnjem poglavju »Pogled u budućnost« prinaša Šilović resolucije glede vseh petero glavnih vprašanj, o katerih so razpravljali na kongresu. V okviru tega poročila jih seveda ne moremo pobližje spoznati, tem topleje jih priporočamo v študij vsem, ki se bavijo ali vsaj zanimajo za zaščito dece.

Druga brošura je skoraj identična z vsebino razprave istega pisatelja, tiskane v Pravnem pregledu, knjiga I., 1921, str. 18—32, o kateri sem že pisal v Sl. Pr. 1921, str. 180. Morebiti je Šilović dal razpravo tiskati vnovič, ker je prvič izšla v cirilici v strokovnem časopisu, ki ne pride širšim krogom v roke. Vsekakor je prav storil, da jo je spravil sedaj vnovič v svet. Vsečina ji je ostala veleaktualna, namen plemenit.

Dr. Metod Dolenc.

Živojin Perić: Opposition between Communism and Bourgeois Democracy as typified in the Serbian Zadruga Family. (Nasprotstvo med komunizmom in meščansko demokracijo v srbski zadrugi). Illinois Law Review, Vol 16, No. 6, February 1922. Stran 425 do 435. Posebni odtisek. —

G. Perić ima lepo, tudi drugim piscem priporočljivo navado, da nam slika pri proučevanju pravnih problemov idejno ozadje, kojih odsev so te pravne institucije. Tako tudi v tej razpravi.

Uvodoma razklada avtor, da je v splošnem individualizem evropskega, kolektivizem ali komunizem azijskega izvora. Vpliv, ki ga je imela Azija na Evropo, se pojavi v prvi vrsti v Rusiji. Uspehi boljševizma v tej deželi nimajo vzroka samo v njeni zgodovini in v poveljnih prilikah, temveč tudi v predispoziciji ruskega naroda za boljševizem. Slovani so sploh nagnjeni k idejam altruizma in enakosti, ki imajo svojo zibel v Aziji in ki so v nekem nasprotju k individualističnim nazorom zapada. — Če se govori o azijski nevarnosti, je to govorjeno s stališča zapadne demokratske buržuazije. Vprašanje pa je, od katere strani preti nevarnost človeški rasi; dali od Azije z njenimi idejami o altruizmu in enakosti ali od zapada in njegovega individualizma, ki je povzročil veliko evropsko katastrofo 1914—1918 in ki bode sigurno tlakoval pot še nadaljnjim katastrofam.

Altruizem in enakost odgovarjata principom krščanske vere. Jezus Kristus je položil temelj komunizmu, — toda on ni samo zapovedal »Ne ubijaj«, temveč on je zavrnil sploh vsako silo. Svetovna vojna, za katero nosi odgovornost demokratska buržuazija, pomeni velik greh zoper krščansko idejo; radi tega moramo Evropi zaklicati »Ex Oriente Lux«; vzhod pa je Jezus Kristus.

Slovanski narodi imajo pravne institucije, ki so osnovane v duhu kolektivizma in komunizma; n. pr. ruski »mir« in srbska »zadruga«. Ta zadruga, ki jo pa poznajo tudi Črnogorci, Hrvati in Bolgari, je društvo, čigar člani pripadajo isti familiji; imajo skupno imovino, živijo in delajo skupno. Pomanjkanje individualističnega čustvovanja se kaže že v narodni govorici; član zadruge ne reče »ja z sem prodal«, »ja z sem kupil«, temveč »mi smo prodali« itd. Kolektivni značaj zadruge ima za naravno posledico, da se imovina ne podeduje. Potomci umrlega člana, ki so živeli z njim v zadrugi, nadaljujejo enostavno skupno življenje; v eksistenci zadruge se nič ne spreminja. Generacije prehajajo, zadruga ostane. V konkurenci z izven zadruge živječimi sorodniki umrlega člana ima zadruga velike predprave. — Moralnost skupnega življenja je visoka; nikoli ne poroči moški ženske iste zadruge.

Skupno delo v zadrugi ni samo kmetijsko, temveč obsega tudi obrti, n. pr. podkovstvo, čevljarstvo, tako da je zadruga neodvisna glede neobhodnih stvari.

Z imovino razpolaga zadruga kot taka s soglasjem vseh članov. Starešina, ki zadrugi načeluje, je le upravitelj imovine. Proti nekompetentnemu razpolaganju starešine z imovino lahko protestirajo člani tekom

enega leta; če zamudijo ta rok, postane čin starešine veljaven. Starešina reprezentira zadrugo napram drugim zadrugam in napram oblasti, je varuh mladoletnih ali inače pravno nesposobnih članov. Kot navadno najstarejši in najbolj izkušeni član uživa veliko avtoriteto.

Vodilni princip zadruge je dolžnost slehernega člana, da dela, dolžnost zadruge pa, da ga preživlja. Zadruga je upravičena izločiti člane, ki bi bili nevarni zanju; v tem primeru pa jim mora dati njih delež ali v naturi ali v denarju. V notranjosti zadruge denar ni potreben; ona ga rabi samo za nakup stvari, ki jih sama ne producira, in za plačevanje davkov. Premradi, prestari ali bolni člani se preživljajo, ne da bi imeli dolžnosti do dela.

Zaslужek člana ni njegova last, temveč last zadruge. Motiv in smoter dela ni individualni, temveč skupni interes. Radi tega tudi način, kako naj član izpolnjuje svojo dolžnost, ni odvisen od tega, kako jo izpolnjujejo drugi člani. Član ima edinole pravico, da ga zadruga preživlja, ne glede na to, da je morebiti več delal kakor drugi člani ali da je produkt njegovega dela več vreden kakor stroški za njegovo preživljanje.

Značaj te starodavne srbske zadruge je spremenil srbski državljanski zakonik iz l. 1844, katerega je redigiral po vzgledu avstrijskega državljanskega zakonika Jovan Hadžić. Ker je avstrijsko pravo poznalo lastnino le v smislu individualističnega rimskega prava, tudi ta srbski zakonik ne dodeljuje več lastnine zadrugi, familiji kot brezčasni kolektivnosti, temveč vsakokratni generaciji. Vsled tega more razpolagati vsak član s svojim deležem in z njim izstopiti; upniki lahko ta delež zasežejo.

Dasi je sedaj še mnogo zadrug v Srbiji, se njih število vendar zmanjšuje. Če se zakonodaja ne zoperstavi tej tendenci, bodo popolnoma izginile.

V srbski zadrugi se kaže boj med dvema oblikama lastnine, kolektivne in individualne; tu se križata dve civilizaciji, azijska in evropska. Veliko vprašanje je, kakšno stališče bode napram instituciji zadruge zavzela nova zakonodaja naše države. Avtor meni, da buržujska demokracija ni posebno naklonjena zadrugam radi njim lastnih idej kolektivismu in komunizmu; pa tudi socializem jih ne bode preveč favoriziral, ker preprečujejo ravno zadruge obubožanje in proletarizacijo in pomagajo tako vzdrževati ono stanje, ki ga hoče socializem odpraviti in nadomestiti z družbo brez vsake privatne lastnine, tudi brez lastnine rodbinske zadruge.

Dr. Leonid Pitamic.

Razne vesti.

V Ljubljani, meseca marca 1923.

— (XXXIII. redna glavna skupščina društva Pravnika) se je vršila dne 31. januarja 1923. Udeležba je bila mnogobrojna in odlična, kakor je omenil društveni načelnik g. dr. D. Majaron, ki je zborovanje otvoril in po kratkem pozdravnem nagovoru poudarjal, da je bilo društveno delovanje v teh šestih mesecih, ki so pretekli od zadnje skupščine, precej intenzivno in plodonosno. Upati smemo, da smo sedaj preboleli posledice vojne, da pride društveno poslovanje v pravi tir in da bo izhajalo v bodoče tudi društveno glasilo redno, zlasti ko mu je zagotovljena gmotna podlaga. Zato je društvo dolžno največjo zahvalo oddelku ministrstva pravde v Ljubljani, ki je naklonilo društvu zopet podporo v znesku 5000 dinarjev. Končno se je spominjal s toplimi besedami pokojnega Ivana Kavčnika, prvega predsednika višjega deželnega sodišča v Ljubljani in neumornega sodelavca Slovenskega Pravdnika, ki je bil tudi edini častni član »Pravnika«. Ravno to, da naše društvo s tem odlikovanjem ni rado-darno, dokazuje, kako velike zasluge si je pridobil za društvo Ivan Kavčnik.

Društveni tajnik gosp. okrajni sodnik dr. Sajovic je podal nato tajniško poročilo.

Iz poročila posnemamo na kratko:

Društvo je priredilo dne 8. septembra 1922 izlet v Celje. Udeležilo se ga je okoli 80 pravnikov, med njimi nad 20 Hrvatov in Srbov. Dalje je priredilo društvo o načrtu novega kazenskega zakona 8 predavanj z diskusijami, ki so bila vsa zelo mnogobrojno obiskana. Predavanja so se zbrala in poslala ministrstvu pravde kot mnenje slovenskih pravnikov o načrtu. V področju odbora se je osnoval terminološki odsek, ki ga tvorijo načelnik dr. Majaron, predsednik viš. dež. sodišča dr. Babnik, svetnik stola sedmorice Milčinski in prof. dr. Breznik. Vse slovenske pravnike pozivljamo, da se poslužujejo samo izrazov, ki jih bo ustanovil terminološki odsek, kajti nedoslednemu izražanju moramo napraviti konec.

Našega glasila »Slov. Pravnika« je izšel 36. letnik. Priobčenih je bilo v njem poleg 16 razprav in člankov cela vrsta književnih poročil in bogato število odločb stola sedmorice. Razprave so se pečale v prvi vrsti z novimi pravnimi odnošaji, ki so nastali po vojni. Smatramo, da je v današnji dobi najbolj potrebno, da seznanjamo slovenske pravnike s spremembami v pravniškem svetu. Vsem sodelavcem, ki pomagajo uresničevati glavni program našega društva izza dneva ustanovitve, izrekamo toplo zahvalo in jih prosimo, da nas podpirajo i v bodoče.

Za prihodnje leto smo sklenili malo spremembo. List bo izhajal vsak drugi mesec na štirih polah. Od prevrata sem torej znaten napredek:

v letu 1921. 18 pol, lansko leto 21, letos pa 24. Zadnja pola bo prinašala samo odločbe stola sedmorice, enkrat v civilnih stvareh, drugič kazenske. To polo bo lahko vsakdo izločil in dal posebej vezati. S tem upamo doseči potrebno preglednost pri odločbah.

List smo razpošiljali 531 članom in 81 drugim naročnikom, poleg tega v zameno 6 izvodov, dožnostnih izvodov je bilo 7. Pri članstvu zaznamujemo torej upadek za 9 članov. (Skupaj 625).

Od naših članov nam jih je ugrabila smrt 6, in sicer predsednika višjega deželnega sodišča in dolgoletnega sotrudnika ter častnega člana Ivana Kavčnika odvetnika dr. Josipa Furlana, notarja Vekoslava Kranjca, okrajnega sodnika dr. Frana Lipšo, avskultanta Josipa Turka in odvetniškega kandidata Josipa Šetinca. Slovenski pravniki pa smo dolžni spominjati se poleg teh tudi dveh umrlih zdravnikov, namreč dr. Fr. Zupanca in dr. Alojza Homana, ustanovitelja slovenske sodno-zdravniške terminologije.

Majhno število nas je, zato je potrebno tem bolj, da pristopijo k društvu vsi slovenski pravniki. tudi oni, ki so v sedanjih težkih časih izdruštva izstopili. Naše glasilo bije boj za obstanek. Da more kljub malemu številu naročnikov izhajati, je zasluga oddelka ministrstva pravde v Ljubljani, ki je naklonil letos društvu večjo podporo. Zato mu bodi izrečena še enkrat naša zahvala.

Skupščina je odobrila to poročilo brez razgovora, obenem pa odobrila načelnikov predlog, da se izreče svetniku stola sedmorice Fr. Milčinskemu in vrhovnemu državnemu odvetniku Iv. Okretiču pismena zahvala za izbero načelno važnih odločb stola sedmorice.

Poročilo društvenega blagajnika g. odv. dr. J. Lavrenčiča izkazuje za leto 1922 dohodkov	K	112.984.35
k temu je prišteti prebitok iz leta 1921 v znesku	»	33.880.—
tako da so znašali kosmatí dohodki	K	146.864.35
izdatkov je bilo	»	98.596.35

Prebitok bi torej znašal	K	48.268.—
ker pa je všteta v tem znesku že podpora oddelka ministrstva pravde za leto 1923 po	K	20.000.—
in predplačila za leto 1923 v znesku	»	1.160.—

Skupaj	K	21.160.—
------------------	---	----------

ostane čistega prebitka samo K 27.108.—
ki se prenese na račun za leto 1923. Neplačane članarine oziroma naročnine za leto 1922 znašajo še 16.460 K.

Proračun za leto 1923 izkazuje kljub povišani naročnini primanjkljaj v znesku 20.000 K, ki se bo kril iz društvenih prihrankov.

Po poročilu preglednikov je vzela skupščina blagajnikovo poročilo na znanje, mu izrekla absolutorij in z glasnim odobravanjem zahvalo za njegov trud.

Glede plačevanja članarine oziroma naročnine se je razvila nato krajša debata. Zatem so se vršile volitve načelnika in odbora. Na predlog svetnika višjega deželnega sodišča dr. Pajniča je bil izvoljen vzklikoma vnovič stari odbor, le mesto državnega svetnika Ivana Škarje, ki se je preselil v Beograd, vladni svetnik dr. I. Rutar. Odbor se je po skupščini konstituiral takole: načelnik odv. dr. Danilo Majaron, načelnika namestnik dvor. svetnik Božidar Bežek, tajnik: okrajni sodnik dr. Rudolf Sajovic, knjižničar: vladni svetnik dr. Ignac Rutar, odborniki: finančni prokurator dr. Hubert Souvan, univerzitetna profesorja dr. Metod Dolenc in dr. Leonid Pitamic, odvetnik in župan dr. Juro Hrašovec v Celju, državni pravdnik dr. Mirko Grasselli v Mariboru in deželnosodni svetnik Anton Kuder v Mariboru. Preglednika sta odv. dr. Janko Žirovnik in dr. Fran Tekavčič. Načelnik dr. Majaron je predlagal, da se izreče drž. svet. Škarji pismena zahvala za njegovo dvanajstletno delovanje v odboru, zlasti za njegovo sodelovanje pri reviziji prevoda občnega državlanskega zakonika. Predlog je sprejela skupščina soglasno.

Pri poslednji točki dnevnega reda, slučajnostih je prosil za besedo načelnika namestnik dv. svet. Bežek. Ob napeti pozornosti vseh prisotnih je izvajal približno takole: Ko se je ustanovilo začetkom leta 1889. naše društvo, je bil med ustanovitelji in prvimi odborniki »Pravnika« tudi sedanji naš društveni načelnik gosp. dr. D. Majaron. S kratko izjemo par let je bil od tedaj naprej neprenehoma neumorni bodritelj in voditelj društvenega odbora. Ravno v teh letih pa je bil tudi neprecenljiv in neprekosljiv urednik našega društvenega glasila Slovenskega Pravnika. Da to ni bilo lahko delo, pričajo nam besede njegove same, ko je tožil v devetdesetih letih o hudih časih, ki jih mora preživljati urednik Slovenskega Pravnika. Gradiva je bilo le malo na razpolago; treba je bilo iskati sodelavcev, urednik je moral sam pisati, primere pripravljati, slog popravljati in jezik piliti, izraze na novo ustvarjati. V vsem je bilo treba ledino orati. Dr. Majaron pa je opravljal to težavno delo z uspehom in dvignil naše glasilo na tako višino, da smo lahko ponosni nanj. V teh letnikih Slovenskega Pravnika si je postavil spomenik, trajnejši od bronu. Predlaga zato, da izvoli skupščina načelnika odv. dr. Majarona za častnega člana društva »Pravnika.«

Glasno in dolgotrajno ploskanje je sledilo tem besedam in se je poglelo šele, ko je povzel besedo dekan juridične fakultete g. dr. Kušej in v imenu profesorjev ljubljanske pravne fakultete čestital prvi novemu častnemu članu in mu želel, da bi še dolgo vrsto let vodil društvo tudi kot častni član, ravno tako uspešno kakor doslej. Vnovično ploskanje je pričalo, s kakim iskrenim navdušenjem je sprejela skupščina ta predlog. Načelnik dr. Majaron se je za izkazano čast ginjen in toplo zahvalil.

Nove publikacije pravne fakultete v Ljubljani.

*I. Zbornik znanstvenih razprav I. letnik 1920/21. Cena 25 D.
19½ pol.*

Razprave: Bilimovič: Nekoliko misli o narodno-gospodarski vedi; Dolenc: Pravosodstvo pri novomeškem inkorporiranem uradu nemškega viteškega reda v l. 1721 do 1772; Jasinski: Kaj je najpotrebnejše za slovansko primerjalno pravno zgodovino; Krek: Pomen rimskega prava nekdanj in sedaj; Kušej: Codex iuris canonici in njegov pomen za cerkev in državo; Lapajne: Kolizijske norme civilnega medpokrajinskega prava v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev; Pitamic: Nove smeri v pravni filozofiji; Skumovič: O dokazni moči trgovskih knjig; Škerlj: Uredba o zaščiti industrijske svojine.

II. Zbornik znanstvenih razprav II. letnik 1921/22. Cena 35 D. 12 pol.

Razprave: Žolger: Kršitev mednarodnih obveznosti in njena pravna posledica (mednarodna krivica); Pitamic: Državno in meddržavno pravo pod vidikom enotnega sistema; Lapajne: Meddržavno in medpokrajinsko stečajno pravo kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev; Kušej: Posledice državnega preobrata na polju patronatnega prava; Dolenc: Kriminalnopolitična presoja določil zadnjega odstavka čl. 12 Vidovdanske ustave (Kancelparagraf).

III. Dr. Milan Škerlj: Menično pravo 1922. 18 pol (učbenik). Cena 35 dinarjev.

Naroča se pri vseh knjigarnah kakor tudi naravnost pri juridični fakulteti v Ljubljani. Kdor naroči oba Zbornika skupaj in pošlje poštino, dobi obe knjigi Zbornika za 50 dinarjev.

Naročnina za »Slovenski Pravnik« za leto 1923 znaša 50 dinarjev. Gg. naročniki naj jo pošljejo g. dr. Josipu Lavrenčiču, odvetniku v Ljubljani (Dalmatinova ulica). Ravnotam se dobe tudi vsi prejšnji letniki »Slov. Pravnika«. Cena za letnik 1922 — 40 Din, za 1921 — 25 Din, za 1920 — 20 Din, ostali letniki po 15 Din.